

Studia Biblica Slovaca

Ročník 9

2017

Číslo 2

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník IX (2017), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra, SK) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín, SK)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada /Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice, SK) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok, SK) – Róbert JÁGER (Košice, SK) – Peter JUHÁS (Münster, D) – Branislav KEUSKA (Ružomberok, SK) – Róbert LAPKO (Košice, SK) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava, SK) – Milan SOVA (Bratislava, SK) – Jozef TIŇO (Bratislava, SK) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák

Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali Štefan Macko, Zuzana Očkajáková, Cathal Ó Manacháim, Helena Panczová, Július Pavelčík, Daniel Škoviera a Lucilla Mária Tongel'ová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 12/2017.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Technika prekladu z biblickej gréčtiny (4):

Analýza nového slovenského prekladu žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty

Helena Panczová

Slovenský knižný trh nedávno obohatil nový zväzok edície komentárov k Biblii *Žalmy 51–75* (v číslovaní podľa LXX 50–74)¹. Jednou zo zmien voči predchádzajúcim zväzkom je to, že tentokrát sa vedúci projektu *Žalmy* rozhodli zaobísť bez grécistu. V dôsledku toho nastala zásadná zmena v štýle prekladu. Kniha žalmov nemá jedného prekladateľa ani gréckeho, ani hebrejského textu, ale každý komentátor si urobil svoj preklad a potom editori sa tieto texty snažili zjednotiť. Ide o nekonvenčný prekladateľsko-editorský postup. V nasledujúcom článku sa pokúsime o analýzu výsledného prekladu a v prípade, že ho nebudeme pokladať za správny či vhodný, ponúkneme riešenie v duchu predchádzajúceho prekladateľského prístupu. Na základe porovnania výsledkov obidvoch prístupov budeme môcť zhodnotiť, či tento nekonvenčný krok bol prínosom.

1 Typ prekladu

Skôr než priročíme k analýze prekladu, bude dobré stručne si pripomenúť, o aký typ prekladu tu ide. Komentárový preklad má niekoľko špecifik, ktorými sa odlišuje od iných typov prekladu. V slovnej zásobe sa usiluje o konkordantnosť – nielen v kľúčových pojmoch, ale vždy, keď sa to dá. V syntaxi sleduje nielen funkčnú ekvivalenciu, ktorá je predpokladom zrozumiteľnosti, ale usiluje sa zachovať aj formálnu ekvivalenciu, pokiaľ nie je v rozpore s prvou požiadavkou. No aj v syntaxi sa snažíme o istý typ

¹ Keďže sa náš článok venuje gréckemu textu, budeme používať číslovanie podľa LXX ako hlavné. Hebrejské čísla žalmov budú uvedené v zátvorke.

„konkordantnosti“ – o preklad jednej konštrukcie originálu jedným zvoleným ekvivalentom prijímateľského jazyka. Vyhýbame sa synonymným variáciám².

Dá sa teda povedať, že komentárový preklad má vysokú mieru korešpondencie „jedného jednému“ – jeden výraz/spojenie/syntagma originálu zodpovedá jednému výrazu/spojeniu/syntagme prekladu. Samozrejme, sú prípady, keď jeden prvok pôvodiny zodpovedá dvom alebo viacerým prvkom prekladu. Ale aj naopak, dva alebo viaceré prvky originálu môžu byť zlúčené do jedného ekvivalentu v preklade. Kvalita komentárového prekladu sa pozná podľa toho, či táto ekvivalencia „jeden viacerým“ a „viacero jednému“ je opodstatnená, alebo nie.

Analýza kvality prekladu teda pokrýva rôzne oblasti a úrovne jazyka a takto *per partes* skúma doslovnosť a idiomatickosť³. Na nasledujúcich stranách sa budeme venovať lexike, niektorým vybraným témam gramatiky a vzťahu prekladu gréckeho textu s prekladom z hebrejčiny.

2 Lexika

2.1 Skupiny synonymných slovies

Začneme od najjednoduchšej časti, od slovnej zásoby. Najprv preskúmame niekoľko skupín viac-menej synonymných slovies (a príbuzných slov) v gréčtine a ich reflexiu podobnými synonymnými skupinami v slovenčine. V tomto prípade by teoreticky malo byť ľahké dosiahnuť konkordantnosť, len by bolo potrebné si pred začiatkom prekladu určiť (viac-menej) stabilnú ekvivalenciu. V preklade však nachádzame zbytočnú variáciu „jeden viacerými“, znásobenú synonymitou paralelných výrazov.

2.1.1 Nádej a očakávanie

Sloveso ἐλπίζω *dúfat'* je v Žaltári mimoriadne frekventované a odborníci to pokladajú za zámernú voľbu prekladateľa⁴. Prekvapujúce je, že v podaní našich autorov má toto dôležité sloveso až tri prekladové ekvivalenty:

dúfat' 4x – Ž 51(52),10; 56(57),2; 70(71),1.14;

² Podrobnejšie porov. PANCZOVÁ, Technika prekladu (2), 58-73, NIDA, *Science of Translating*, 159.

³ AEJMELAEUS, Characterizing Criteria, 54-73.

⁴ AEJMELAEUS, Faith, 366.

spoliehať sa 7x – Ž 54(55),24; 55(56),4.5.12; 61(62),9.11; 63(64),11;
očakávať 1x – Ž 68(69),4.

Na variáciu nie je dôvod. V prípade substantíva *ἐλπίς nádej* našťastie panuje medzi prekladateľmi zhoda. Bolo by dobré, keby aj toto dôležité sloveso, vyjadrujúce vzťah medzi človekom a Bohom, našlo jeden prekladový ekvivalent. Ideálne by bolo *dúfať*, aby tu bolo priame sémantické prepojenie s *nádejou*.

Pozrime sa na sloveso *ὑπομένω*, ktoré znamená okrem iného *očakávať*, a teda sa dotýka sémantického poľa predchádzajúceho slovesa. V jednom prípade dostalo interpretáciu *dúfať*:

ὑπομενῶ τὸ ὄνομά σου budem dúfať v tvoje meno Ž 51(52),11.

Na porovnanie:

οἱ ὑπομένοντες σε κύριε τί, ὅσο ἴα ὀψάσῃς, Pane Ž 68(69),7.

Voľba prekladateľa Ž 51(52) je o to nepochopiteľnejšia, že v predchádzajúcom verši takisto použil sloveso *dúfať*, no tam je prekladom slovesa *ἐλπίζω*. Teda dvom slovesám originálu priradil iba jeden slovenský ekvivalent.

2.1.2 Spev, hra, oslava

Ďalšia frekventovaná skupina sú slovesá vyjadrujúce zvukové prejavy na oslavu Boha. Sloveso *ᾄδω spievať* je prekladané konzistentne. To isté sa však nedá povedať o slovese *ψάλλω*, s ktorým často kolokuje. Ak jeho predmetom je Boh⁵, väčšinou mu zodpovedá *hrat*⁶, v Ž 67(68) je to *spievať chválospev*⁷. Ďalšie výrazy:

ὑμνέω spievať Ž 64(65),14; *οἰσπενοῦν* Ž 70(71),8, *ὑμνησις chválospev*
 Ž 70(71),6,

δίδωμι δόξαν vzdávať slávu Ž 65(66),2; 67(68),35,

⁵ Iba raz sa používa v profánnom kontexte a je primerane preložené ako *pospevovať* Ž 68(69),13.

⁶ Ž 56(57),8.10; 58(59),18; 60(61),9; 65(66),2.4; 70(71),22.23; 74(75),10.

⁷ Ž 67(68),5.26.33.34. Toto číslovanie je podľa Rahlfsa, v slovenskom vydaní je časť v. 34 priradená k v. 33, teda sú dva výskyty skúmaného slovesa v jednom verši.

ἐξομολογέομαι *vzdávat/vzdat' chválu* Ž 51(52),11; 53(54),8; 56(57),10; 70(71),22; 73(74),19; 74(75),2 dvakrát; *chválit'* 66(67),4 dvakrát, Ž 66(67),6 dvakrát,

αἰνέω chválit' (konzistentne), ale *αἴνεσις* je nielen *chvála* Ž 50(51),7; 55(56),13; 70(71),8.14; 72(73),28, ale aj *sláva* 65(66),8.

2.1.3 Radost'

Pri skúmaní sloviess vyjadrujúcich *radost'* – *radovat' sa, tešiť sa* – v gréckom Žaltári⁸ predovšetkým prekvapí takmer úplná absencia najbežnejšieho slovesa s touto sémantikou, *χαίρω*⁹. Štandardným žalmovým vyjadrením radosti je *εὐφραίνομαι*. Popri ňom a často aj paralelne s ním sa používa *ἀγαλλιάομαι*, ktoré vyjadruje predovšetkým (no nielen) *radost'* prejavovanú navonok – *jasat', plesat'*. Okrem toho máme v Žaltári ešte 2x poetický výraz *τέρπομαι*¹⁰. Naši prekladatelia to spracovali takto:

εὐφραίνομαι tešiť sa/potešiť sa Ž 52(53),7; 57(58),11; 62(63),12; 63(64),11; 64(65),11; 65(66),6; 66(67),5; 69(70),5; *rozveseliť sa* 67(68),4; 68(69),33,

εὐφροσύνη radost' Ž 50(51),10, *veselosť* 67(68),4,

ἀγαλλιάομαι jasat' Ž 50(51),10.16; 52(53),7; 58(59),17; 59(60),8; 66(67),5; 69(70),5, 70(71),23; 74(75),10, *plesat'* 62(63),8; 67(68),4.5,

ἀγαλλίασις jasot' Ž 50(51),10.14 + syntaktická adaptácia *jasavý* 62(63),6, *plesanie* 64(65),13,

τέρπομαι rozradostiť sa Ž 67(68),4.

Ideálna ekvivalencia by bola *εὐφραίνομαι tešiť sa, εὐφροσύνη radost'* (*χαρά* sa v žalmoch nevyskytuje), *ἀγαλλιάομαι jasat', ἀγαλλίασις jasot', τέρπομαι veseliť sa, χαίρω (za)radovat' sa*. Otestovať to môžeme na verši, kde sa vyskytujú štyri z týchto výrazov vedľa seba:

οἱ δίκαιοι εὐφρανθήτωσαν ἀγαλλιάσθωσαν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ
τερφθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ *spravodliví nech sa rozveselia, nech plesajú pred Bohom, nech sa rozradostia vo veselosti* Ž 67(68),4 → *nech sa tešia, nech jasajú..., nech sa s radostou/radostne veselia.*

⁸ AEJMELAEUS, „Rejoice in the Lord!“, 501-521.

⁹ Vyskytuje sa tu iba raz: Ž 95(96),12.

¹⁰ Ž 34(35),9; 67(68),4.

2.1.4 Poníženie

Aj pri slovesách vyjadrujúcich poníženie nachádzame zbytočnú variáciu:

ἐξουθενώω, ἐξουθενώω *opovrhnúť* Ž 50(51),19; 68(69),34; part. *opovrhnutiahodný* 72(73),22, *zavrhnúť* 52(53),6; 59(60),14; 72(73),20, *znevážiť* 57(58),8; 58(59),9,

ἀπωθέομαι *odvrhnúť* Ž 59(60),3.12, *znevážiť* 61(62),5, *zamietnuť* 73(74),1 – tu by som sa prikláňala v prospech tvrdšieho *odvrhnúť* vzhľadom na to, že sloveso má základný význam *odstrčiť*,

κατάγω *ponížiť* Ž 55(56),8; 58(59),12.

2.1.5 Strach

Sloveso φοβοῦμαι je jedno z tých slov, kde je na mieste preklad dvoma spôsobmi do slovenčiny: *báť sa niekoho* a *mať bázeň pred niekým*. Prvé spojenie je použiteľné univerzálne, to druhé je vhodné na opis primeraného vzťahu Božieho ctiteľa k Bohu. Naši prekladatelia majú túto variáciu, no nedôsledne: Boží ctiteľ *sa boja Boha* v Ž 51(52),5 a 65(66),16, ale *majú bázeň pred ním* v 59(60),6; 60(61),6 a 66(67),8. Všetky národy *budú vydesené* a *budú mať bázeň* pred Božími znameniami v 64(65),9.

2.1.6 Vyslobodenie, záchrana, vykúpenie

Pozrime sa teraz na skupinu slovies vyjadrujúcich oslobodenie¹¹. Nachádzame takúto variáciu:

σώζω *chrániť* Ž 58(59),3, *ochrániť* 71(72),13, *zachrániť* 54(55),9; 59(60),7; 68(69),15; 70(71),2.3,

ρύομαι *uchrániť* Ž 50(51),16, 55(56),14; 59(60),7; *vyslobodiť* 53(54),9; 56(57),5; 58(59),3; 68(69),15.19; 70(71),2.4.11, 71(72),12, + ῥύστης *osloboditeľ* 69(70),6,

ἐξαιρέομαι *zachrániť* Ž 58(59),2; 63(64),2; *vymaniť* 70(71),2,

λυτρόω *vykúpiť* Ž 54(55),19; 68(69),19; 71(72),14; 71(72),14; *vyslobodiť* 73(74),2, *oslobodiť* 58(59),2,

¹¹ AEJMELEAEUS, *Prayer*, 16-21.

σκεπάζω *schovať* Ž 63(64),3 – to, mimochodom, nie je významovo najlepší ekvivalent (sloveso znamená *prikrývať*, *chrániť*), + *σκεπαστής* *ochranca* 70(71),6.

Osobne by som sa prikláňala k takejto viac-menej stabilnej ekvivalencii: *σώζω* *chrániť/zachrániť*, *ρύομαι* *vyslobodiť*, *λυτρόω* *vykúpiť*. Pri slovese *ἐξαιρέομαι* by bolo asi najvhodnejšie dať prednosť ekvivalentu *vymaniť*, hoci je zriedkavý.

Obraz prekladovej ekvivalencie pri týchto slovesách je teda pestrý a bude ešte pестrejší, keď sa pozrieme, ako naši prekladatelia interpretovali predložky, ktoré sa viažu s týmito slovesami. Tým sa dostávame k bolestnej téme prekladu predložiek.

2.2 Predložky

Predložky sú ťažká časť jazyka aj na opis, aj na správne používanie. Predložky vyjadrujú vzťahy medzi vetnými členmi. Ich pôvodný význam býva – najmä v ustálených slovesných väzbách – veľmi vyblednutý. Preto sa dajú definovať ako štrukturálne markery a takto s nimi treba zaobchádzať aj pri preklade – treba voliť adekvátny štrukturálny marker prijímateľského jazyka. Ak sa s predložkami v tomto prípade zaobchádza ako s plnovýznamovými slovami, naruší sa idiomatickosť prekladu. To je jeden problém. Druhým kameňom úrazu je (ne)ovládanie idiómu prijímateľského jazyka, v našom prípade slovenčiny.

2.2.1 Predložky *ἀπό* a *ἐκ*

Zo skupiny slovies uvedenej v predchádzajúcej časti používa sloveso *ρύομαι* predložku *ἐκ*, ostatné slovesá striedajú *ἀπό* a *ἐκ* bez rozdielu vo význame. Táto variácia závisí od nasledujúceho substantíva. Grécky prekladateľ žalmov v tomto ohľade citlivo rešpektuje grécky idióm – dve grécke predložky sú ekvivalentom jedinej hebrejskej¹².

Ideálne by bolo, keby sa v našom preklade okrem zachovania konkordantnosti tiež rešpektoval slovenský idióm. Slovenské ekvivalenty majú takéto väzby: *vyslobodiť z niečoho*, *oslobodiť od niečoho/niekoho*, *chrániť pred niečím*, *zachrániť z niečoho/pred niečím* (s rozdielom vo význame), *vykúpiť od*

¹² AEJMELAEUS, Characterizing Criteria, 61.

*niekoho/z niečoho*¹³. Okrem správnych variantov však v slovenskom preklade nachádzame aj kontaminované väzby *vyslobodiť od niečoho, chrániť od niekoho/niečoho*:

ἐκ πάσης θλίψεως ἐρρύσω με *si ma vyslobodil od každej tiesne*
Ž 53(54),9,

ἐξελοῦ με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου *zachráň ma od mojich nepriateľov*
Ž 58(59),2,

ῥῦσαί με ἐκ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν καὶ ἐξ ἀνδρῶν αἱμάτων
σῶσόν με *vyslobod' ma od tých, ktorí konajú neprávosť a od*
krvilačnikov ma chráň Ž 58(59),3,

ῥυσθείην ἐκ τῶν μισούντων με καὶ ἐκ τοῦ βάθους τῶν ὑδάτων *kiež*
budem vyslobodený od tých, čo ma nenávidia, i z hĺbky vôd
Ž 68(69),15.

2.2.2 Spojenie ἀπὸ προσώπου

Spojenie ἀπὸ προσώπου v biblickej gréčtine je hebrejizmus, gramatikalizovaný lexikálny kalk, ktorý do slovenčiny prekladáme naším idiomatickým spôsobom, čiže jednoduchou predložkou, ktorá by zodpovedala jednoduchému gréckemu ἀπό¹⁴. V našom výbere textov sa táto konštrukcia raz vyskytuje v kontexte ochrany:

πύργος ἰσχύος ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ *pevná veža (scil. útočisko) pred*
nepriateľom Ž 60(61),4.

Väčšinu prípadov však nachádzame v situáciách, keď sa šíri hrôza a podmet na to reaguje: trasie sa *pred niekým*, uteká *pred niekým*, chce sa schovať *pred niekým* a pod. Toto sú slovenské idiomatické ekvivalenty grécko-hebrejskej semiprepozície. Naši prekladatelia postupujú rôzne. Nachádzame idiomatický preklad:

ἐν τῷ αὐτὸν ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Σαουλ *keď utiekol pred*
Šaulom Ž 56(57),1,

τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου *aby utiekli pred lukom* Ž 59(60),6,

¹³ Porov. heslá *vyslobodiť, oslobodiť, chrániť, zachrániť, vykúpiť*, KAČALA – PISARČÍKOVÁ, *Krátky slovník slovenského jazyka*, 524, 269, 131, 540, 516.

¹⁴ PANCZOVÁ, *Technika prekladu*, 89-95. Porov. aj SOLLAMO, *Hebrew Semiprepositions*.

ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός οὕτως ἀπόλοιτο οἱ ἁμαρτωλοὶ
ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ *ako sa rozpúšťa vosk pred ohňom, keď tak
zhynú hriešnici pred Bohom* Ž 67(68),3,

ταραχθήσονται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ *budú sa chvieť pred ním*
Ž 67(68),5.

Okrem toho však nachádzame aj doslovné preklady, ktoré sa pokúšajú
kalkovo zachytiť obidva komponenty semiprepozície: *spred*, doslovné *od tváre*,
a prekombinované *spred tváre*:

γῆ ἐσείσθη καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ... ἀπὸ
προσώπου τοῦ θεοῦ Ἰσραηλ *zem sa triasla, ba (aj) nebesia kropili spred
Boha...*, *spred Boha Izraela* Ž 67(68),9,

φυγέτωσαν... ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ *nech utečú... od jeho tváre*
Ž 67(68),2,

μὴ ἀπορρίψης με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου *neodvrhni ma spred svojej
tváre* Ž 50(51),13.

Zmätok niektorých prekladateľov ohľadom idiomatického používania
predložiek prenikol dokonca aj k slovesu *skrývať sa*, ktoré má správnu väzbu
pred niekým:

αἱ πλημμέλειαί μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἐκρύβησαν *moje pochybenia neboli
spred teba ukryté* Ž 68(69),6.

2.2.3 Predložky ἐναντίον, ἐνώπιον

Druhotné predložky ἐναντίον a ἐνώπιον¹⁵ majú ako základný
a dominantný význam vyjadrenie priestorovej orientácie *pred niečím*. Nie je to
však ich jediný význam. Pomerne často sa pri nich vyskytuje aj význam
zreteľa: *v očiach niekoho, podľa (mienky/úsudku) niekoho*. Naši prekladatelia to
občas zachytili, občas nie:

τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐναντίον μου *v mojich očiach to bolo trápenie*
Ž 72(73),16,

τὸ ὄνομά σου... χρηστὸν ἐναντίον τῶν ὀσίων σου *tvoje meno... je dobré
v očiach tvojich zbožných* Ž 51(52),11,

¹⁵ Tieto predložky sú idiomatickým prekladom ďalšej hebrejskej semiprepozície...
doslova „pred oči/očami“.

ἐντιμον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ *ich meno bude vzácne pred ním*
 Ž 71(72),14 – paralelný hebrejský text má *v jeho očiach*,

τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα *spravil som to, čo je pred tebou zlé*
 Ž 50(51),6 – paralelný hebrejský text má *v tvojich očiach*.

Môj prvý dojem bol, že sa prekladatelia azda chceli vyhnúť antropomorfizmu v prípadoch, keď ide o Boha. No ako vidno z paralelných miest, v hebrejčine takí útlocitní neboli, takže dôvod bude niekde inde. Ostatne, slovenský výraz *v očiach niekoho* je pomerne gramatikalizovaný, ide o (takmer) mŕtvu metaforu.

2.2.4 Predložka κατά

V prosbách o zľutovanie, kde sa uvádza argument, prečo sa Boh má zľutovať, sa táto predložka s akuzatívom prekladá nekonzistentne raz *podľa* (vyjadrenie normy), raz *pre* (vyjadrenie kauzality):

κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου *podľa svojho veľkého milosrdenstva a podľa hojnosti svojho zľutovania*
 Ž 50(51),3,

κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου *pre veľkosť tvojho zľutovania*
 Ž 68(69),17.

Bola by vhodná unifikácia s vyjadrením kauzality – variant *podľa* je zbytočný latinizmus z Vulgáty (*secundum*), resp. vyzerá to ako školská gréčtina, ktorá pozná iba zo tri významy tejto predložky...

2.3 Nekonzistentnosť v ďalších výrazoch a frázach

2.3.1 Substantívum πλῆθος

Kvantitatívne substantívum πλῆθος (*veľké*) množstvo, *veľkosť* môžeme do slovenčiny preložiť uvedenými substantívnymi prekladovými ekvivalentmi. V našom výbere textov sa toto substantívum väčšinou vyskytuje v spojení s abstraktnými pojmami, takže ako vhodný prekladový ekvivalent nám zostane iba *veľkosť*. Naši prekladatelia poskytujú viaceré variácie. Máme tu *veľkosť*:

ἐπὶ τὸ πλῆθος τοῦ πλούτου αὐτοῦ *na veľkosť svojho bohatstva*
 Ž 51(52),9,

ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεώς σου *pre veľkosť tvojej sily* Ž 65(66)3,

κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου *pre veľkosť tvojho zľutovania*
Ž 68(69),17.

Ale nachádzame aj *hojnosť* a *plnosť*:

κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου *podľa hojnosti svojho zľutovania*
Ž 50(51),3,

πλῆθος εἰρήνης *plnosť pokoja* Ž 71(72),7.

Ekvivalent *veľkosť* je najvhodnejší a Ž 50(51),3 by bolo dobré zosúladiť s lepším prekladom, ktorý je v 68(69),17. Variant *plnosť* nie je presný významový ekvivalent, ale prekladateľ správne usúdil, že *veľkosť pokoja* neznie v slovenčine idiomatically. Existuje však aj iné riešenie ako tento posun. Nachádzame ho v ďalšom žalme:

ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου *vo svojom veľkom milosrdenstve*
Ž 68(69),14.

Je to správny preklad¹⁶, lebo kvantitatívne substantíva môžeme preložiť aj kvantitatívnymi adjektívami bez veľkej zmeny významu. V prípade tohto verša Ž 68(69),14 by však bolo dobré prekladať substantívom, aby bola zachovaná konkordantnosť v preklade frázy. Preklad adjektívom je ale možné využiť v prípade *pokoja* – *zavládne veľký pokoj*. Je to čisté a elegantné riešenie.

2.3.2 Substantívum ψυχή

Substantívum ψυχή s významom *duša, život* je príkladom, keď je vhodné prekladať jeden výraz pôvodiny dvoma (alebo viacerými → 4.1.1.1) výrazmi prijímateľského jazyka, aby sa zachovala idiomaticallykosť. Ide o to, že v slovenčine je v niektorých konštrukciách vhodnejšie použiť *život*, v iných *duša*. A potom sa treba tohto prekladu konzistentne držať. Treba teda zachovať konkordantnosť nižšieho stupňa.

Prekladatelia tak urobili v prípadoch, keď sa v gréckom texte objavila konštrukcia ζητεῖν τὴν ψυχὴν τινος – v slovenčine vidíme spojenie *čítať niekomu na život*. Podobnú konzistentnosť by sme radi videli aj pri iných slovesách. No keď sa objaví myšlienka, že Boh vyslobodzuje a chráni, predmetom je nielen *duša* Ž 56(57),5; 63(64),2; 70(71),23, ale aj *život* človeka 53(54),6; 54(55),19; 55(56),14; 71(72),13.14.

¹⁶ Preklad substantíva. Predložka podľa mňa vyjadruje kauzalitu, teda vhodnejší preklad by bol *pre... milosrdenstvo*.

2.3.3 Výrazy s významom *spravodlivo*

Faktickú ekvivalenciu „jedno viacerým“ máme aj v prípade konštrukcie slovesa κρίνω *súdiť* s nejakým vyjadrením s významom *podľa práva, spravodlivo, čestne* (akuzatív vzťahu alebo predložka ἐν s datívom, substantívum alebo adjektívum od koreňa εὐθυ-). Vo výbere našich žalmov máme tri také vyjadrenia, ktoré sú iba formálne odlišné, významovo sú identické. To by sa malo prejaviť aj v preklade, čo sa však nepodarilo:

εὐθεῖα κρίνετε *súdite priamo* Ž 57(58),2,
 κρινεῖς... ἐν εὐθύτητι *budeš súdiť pravdivo* Ž 66(67),5,
 εὐθύτητας κρινῶ *budem súdiť podľa práva* Ž 74(75),3.

2.3.4 Prvky nadpisov žalmov

Faktickú ekvivalenciu „jedno viacerým“ máme aj v prípade niektorých nadpisov žalmov:

τοῖς ἀλλοιωθησομένοις *pre tých, ktorí sa zmenia* Ž 59(60),1,
 ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων *tým (veciam), ktoré sú rozdielne*
 Ž 68(69),1.

Predložka ὑπὲρ v nadpisoch robila prekladateľom veľké problémy. Okrem práve uvedeného prekladového variantu máme ešte ďalšie. Evidentne jej funkcia im uniká:

ὑπὲρ τοῦ λαοῦ *pre ľud* Ž 55(56),1,
 ὑπὲρ Ἰδιθουν *nad Jedutínom* Ž 61(62),1.

V kontexte nadpisu táto predložka najpravdepodobnejšie vyjadruje tému – *o čom, ohľadom čoho*¹⁷.

2.3.5 Jednotlivé slová a slovné spojenia

Ďalšie príklady zbytočnej nekonkordantnosti:

ἀλλόφυλοι *cudzinci* Ž 59(60),10, *Filištínci* 55(56),1,

¹⁷ V tejto súvislosti môžeme azda nadškrtnúť aj súvisiaci problém. V nadpisoch častý výraz τῷ Δαυιδ azda nie je najvhodnejšie prekladať datívom *Dávidovi* – v slovenčine to totiž indikuje dedikáciu. Presnejším prekladom by bolo nejaké všeobecnejšie vyjadrenie, napr. *týkajúci sa Dávida*. To je, pravda, na dlhšiu diskusiu...

ἐν τῇ σκέπῃ *v tieni (tvojich krídel)* Ž 60(61),5, *pod ochranou (tvojich krídel)* 62(63),7,

ἐν μέσῳ *uprostred* Ž 54(55),16; 67(68),26; 73(74),4.12; *v strede* 54(55),11,

φοβερός *ohromujúci* Ž 65(66),3, *úžasný* 65(66),5,

παραπικραίνοντες *odbojníci* Ž 65(66),7, *vzdorujúci* 67(68),7,

ἐπίβλεψον *zhliadni* Ž 68(69),17, *pohliadni* 73(74),20,

καταιγίς *vichor* Ž 54(55),9, *nápor* 68(69),3.16,

φρέαρ *jama* Ž 54(55),24, *studňa* 68(69),16,

ἐν τῷ ἁγίῳ *vo svätyni* Ž 59(60),8; 62(63),3; 67(68),25, *na svätom (mieste)* 67(68),18,

ἐν τοῖς ἁγίοις *vo svätyniach* Ž 67(68),36, *vo svätyni* 73(74),3,

θλίβω *utláčať* Ž 55(56),2; 59(60),14; *sužovať* 68(69),18.20,

θλίψις *tieseň* Ž 53(54),9; *útlak* 54(55),4; *súženie* 58(59),17; 59(60),13; 65(66),11.14, 70(71),20,

πλημμέλεια *nehanebnosti [sic!]* Ž 67(68),22, *pochybenia* 68(69),6,

πτωχός *chudobný* Ž 67(68),11.30, *biedny* 69(70),6; 71(72),2.12.13; 73(74),21,

πένης *úbohý* Ž 68(69),34; 69(70),6; 73(74),19.21, *úbožiak* 71(72),4.12.13 2x,

εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος *na veky vekov* Ž 51(52),10, *na večné veky* 60(61),9; 71(72),19,

πρὸ τῶν αἰώνων *pred vekmi* Ž 54(55),20, *πρὸ αἰῶνος od vekov* 73(74),12,

(οἱ) υἱοὶ (τῶν) ἀνθρώπων *ľudskí synovia* Ž 56(57),5; 57(58),2; 61(62),10; 65(66),5, archaizujúci obrátený slovosled *synovia ľudskí* 52(53),3.

2.4 Korešpondencia „viacero jednému“

V predchádzajúcich častiach venovaných lexike sme skúmali, nakoľko prekladatelia boli schopní udržať zdravú líniu medzi konkordantnosťou, kde je ekvivalencia „jedno jednému“, a prirodzenou požiadavkou jazyka „jedno viacerým“. Ako sme videli, často bezdôvodne sklízali k ekvivalencii „jedno

viacerým“. No stretávame sa aj s opačným fenoménom, keď dva výrazy originálu zodpovedajú len jednému v slovenčine, pričom dôvodom nie je chudoba slovnej zásoby slovenčiny. Máme teda bezdôvodnú ekvivalenciu „viacero jednému“, ktorá text zbytočne nivelizuje:

ochranca – ἀντιλήπτωρ Ž 53(54),6; 58(59),10.17.18; 61(62),3.7, ὑπερασπιστής 58(59),12; 70(71),3, σκεπαστής 70(71),6,

služobník – παῖς Ž 68(69),18, δοῦλος 68(69),37,

národy – ἔθνη Ž 66(67),3, λαοί 66(67),4.6, ale vyjadrený rozdiel *l'udia* – *národy* 56(57),10; 66(67),5,

silák – δυνατός Ž 51(52),3, κραταιός 58(59),4 – adjektívne použité κραταιός je preložené ako *mocný* 70(71),7,

dobry – ἀγαθός Ž 53(54),8, χρηστός 51(52),11 – ale χρηστός je aj *dobrotivý* 68(69),17,

údolie – φάραξ Ž 59(60),2, κοιλάς 59(60),8,

večné veky – spravidla kombinácia dvoch tvarov slova αἰών: εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος *na večné veky* Ž 60(61),9; 71(72),19, resp. *na veky vekov* 51(52),10; ale takto je raz interpretovaná aj kombinácia s γενεά, ktoré sa inak prekladá ako *pokolenie*: ἕως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς *až po večné veky* 60(61),7 (text však hovorí *až po dni všetkých pokolení*).

2.5 Otázne prekladové ekvivalenty

Zvláštnosťou prekladu, ktorý skúmame, je občasná voľba prekladových ekvivalentov, ktoré v skutočnosti významovo nezodpovedajú výrazu v origináli alebo mu nezodpovedajú presne. Pozoruhodné je, že tieto podivné ekvivalenty niekedy ani dobre nezapadajú do kontextu. Napríklad:

καταπίνω *stráviť* Ž 57(58),10 – prečo nie *prehltnúť*?

έορτή *zhromaždisko* Ž 73(74),4.8 – radšej *zhromaždenie*; v text. pozn. síce je správne vysvetlené, že ide o *sviatočné zhromaždenie*, ale akosi sa stráca rozdiel medzi *zhromaždiskom* (miesto) a *zhromaždením* (ľudia),

κατέκαμψαν τὴν ψυχὴν μου *nahli moju dušu* Ž 56(57),7 – presnejšie *ohli nadol*, čiže *sklonili*, porov. lepšiu interpretáciu základného slovesa συνέκαμψα... τὴν ψυχὴν μου *sklonil som svoju dušu* 68(69),11,

πεδιά *planiny* Ž 64(65),12 – prečo nie *polia*? Ved' je tu poľnohospodársky kontext;

πιότης *tučnota*, *παιίνομαι stávať sa tučným* – to sú síce správne prvoplánové ekvivalenty, ale uvedené grécke výrazy sú poľnohospodárske pojmy a tam majú v slovenčine iné ekvivalenty – *žirnosť, bohatstvo*, resp. *stať sa žirným/bohatým/úrodným*¹⁸. Grécky text totiž vôbec nie je taký kostrbatý, ako vychádza v slovenskom preklade:

τὰ πεδία σου πλησθήσονται πιότητος *tvoje planiny budú naplnené tučnotou* → *tvoje polia sa naplnia žirnosťou (t.j. bohatstvom úrody)* Ž 64(65),12,

πιανθήσονται τὰ ὠραῖα τῆς ἐρήμου *stanú sa tučnými sezónne (plodiny) úšte* → *úroda púšte bude žirna/bohatá* Ž 64(65),13.

Veľmi veľa podivných prekladových ekvivalentov sa vysvetlí, keď sa pozrieme na paralelný preklad hebrejského textu. O vzťahoch medzi týmito dvoma textami píšeme nižšie (→ 4).

3 Gramatika

3.1 Slovesné časy a slovesný vid

3.1.1 Aorist s významom prítomného stavu

Stavové slovesá majú stavový význam v tvaroch prítomného kmeňa: *γινώσκω chápem, viem, pozná(va)m*. V tvare aoristu vyjadrujú spravidla ingresívnosť, označujú počiatkový okamih minulého stavu: *ἔγνων pochopil/a som, spoznal/a som*. Menej často máva ich aorist význam komplexívnej duratívnosti – pretrvávanie stavu v minulosti: *ἔγνων chápal/a som, poznal/a som*. V biblickej gréčtine majú stavové slovesá niekedy aj význam pretrvávajúceho stavu v prítomnosti (podľa hebrejského stavového perfekta): *ἔγνων chápem, viem, poznám*¹⁹.

Prekladateľ z biblickej gréčtiny má teda na výber z týchto troch možností – o voľbe času a vidu v slovenčine rozhoduje analýza gréckeho kontextu. Pozrime sa na niekoľko prípadov z našich žalmov, kde podľa všetkého ide o hebraizujúci aorist prítomného stavu:

ἔγνων ὅτι θεός μου εἶ σύ *viem, že ty si môj Boh* Ž 55(56),10,

¹⁸ Adjektívum z toho istého koreňa je pekne preložené ako *žirny* v Ž 67(68),17: ὄρος πῖον *žirny vrch*. Porov. aj Gn 49,15.20.

¹⁹ FANNING, *Verbal Aspect*, 275-281, PANCZOVÁ, *Slovesný vid*, 160-183.

πῶς ἔγνω ὁ θεός καὶ εἰ ἔστιν γνῶσις ἐν τῷ ὑψίστῳ *ako (to) pozná Boh?*
A je poznanie u Najvyššieho? Ž 72(73),11.

V týchto prípadoch prekladatelia správne identifikovali význam aoristu. Máme však aj prípad, keď sa to nepodarilo:

ὁ θεός σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου καὶ αἱ πλημμέλειαι μου ἀπὸ σοῦ
 οὐκ ἐκρύβησαν *Bože, ty si spoznal moju pochabosť a moje pochybenia*
neboli pred teba ukryté Ž 68(69),6.

Naozaj ide o minulosť? V paralelnom hebrejskom texte čítame: *Bože, ty poznáš moju pochabosť, moje previnenia nie sú utajené pred tebou.* Grécky text vyjadruje presne to isté.

Podobne ako γινώσκω sa správajú aj slovesá ἀγαπάω *milujem* a ἐλπίζω *dúfam*:

ἀλήθειαν ἠγάπησας *miluješ pravdu Ž 50(51),8* (hovori sa o Bohu),

ἐπὶ τῷ θεῷ ἤλπισα οὐ φοβηθήσομαι *na Boha sa spolieham, nebudem*
sa báť Ž 55(56),5.12.

Nachádzame však aj prípady, keď prekladatelia ponechali minulosť, hoci kontext jasne hovorí, že nejde o minulosť:

ἤλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα *dúfal som v Božie milo-*
srdenstvo naveky Ž 51(52),10,

ὁ θεός ἐπὶ σοὶ ἤλπισα μὴ κατασχυθῆναι εἰς τὸν αἰῶνα *Bože, v teba som*
dúfal, keďže som nebol nikdy zahanbený Ž 70(71),1.

Ďalšie slovesá, pri ktorých pravdepodobne máme (neodhalený) aorist prítomného stavu:

ὁ θεός ὁ θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω ἐδίψησέν σοι ἡ ψυχὴ μου *Bože, môj*
Bože, už za úsvitu k tebe (volám), prahla po tebe moja duša
Ž 62(63),2 (hebr. smädí po tebe).

3.1.2 Vyjadrovanie dokonavosti/nedokonavosti

O tom, že grécky protiklad medzi tvarmi aoristového a prítomného kmeňa do veľkej miery korešponduje so slovenským protikladom medzi dokonavými a nedokonavými slovesami, sme podrobnejšie písali v nedávnom článku²⁰. Prípady, keď sa prekladateľ rozhodne aoristový tvar interpretovať nedokonavo, by mal byť vysvetlený v poznámkach. To samozrejme platí iba

²⁰ PANCZOVÁ, Slovesný vid, 160-183.

v prípadoch, keď ide o zámernú voľbu. U našich prekladateľov však skôr ide o nedôslednosť: tvary imperatívu a indikatívu aoristu sloviess *εἰσακούω*, *ἐπακούω* sú preložené nielen dokonavo *vypočuj/vypočul* (a pod.: 13x), ale aj nedokonavo *počul (si)* Ž 60(61),6; 65(66),19. Ďalej:

ὁ θεὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν *Boh vyzeral von z neba* Ž 52(53),3 –
prečo nie dokonavo *vyzrel?*

Pri preklade futúra a slovesných substantív, ktoré nerozlišujú vid, musíme brať do úvahy širšiu syntax vety, aby sme použili správny vid v slovenčine. Napr. v časovom súvetí, vyjadrujúcom limitatívnu následnosť, hlavná veta vyjadruje trvanie deja až do okamihu, keď sa začne slovesná predstava, vyjadrená dejom vedľajšej vety. Keďže dej hlavnej vety vyjadruje trvanie, nemôže byť vyjadrený dokonavým dejom, ale iba nedokonavým. Preto dokonavý vid (*napne*) v nasledujúcom verši je nezmyselný:

ἐντενεῖ τὸ τόξον αὐτοῦ ἕως οὗ ἀσθενήσουσιν *napne svoj luk, až kým nezoslabnú* Ž 57(58),8 – malo by byť *bude napínať svoj luk, až kým nezoslabnú*.

Podobne nezmyselný je preklad dokonavým slovesným podstatným menom, keď ide o myšlienku trvania:

ὄλην τὴν ἡμέραν καὶ ὁ ἔλεγχός μου εἰς τὰς πρωίας *moje obvinenie trvalo (až) do rána* Ž 72(73),14 – malo by byť *moje obviňovanie*.

3.1.3 Vid a čas pri preklade participií

Grécke participiá nevyjadrujú absolútny čas, iba vid a z neho odvodený relatívny čas (predčasnosť, súčasnosť, následnosť). Slovenský preklad musí analyzovať kontext, a keď participium prekladáme vedľajšou vetou (= určitým slovesným tvarom), musíme zvoliť patričnú slovesnú rovinu. U našich prekladateľov niekedy nachádzame zmätok v tomto inak celkom bezproblémovom systéme:

εὐλογεῖτε ἔθνη τὸν θεὸν ἡμῶν... τοῦ θεμένου τὴν ψυχὴν μου εἰς ζωὴν καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον τοὺς πόδας μου *dobroročte, národy, nášmu Bohu,... tomu, ktorý dal život mojej duši a nevystaví moje nohy chveniu* Ž 65(66),8-9 – v oboch prípadoch ide o participium aoristu, vyjadrujúce dokonavý predčasný dej: *dal... nevystavil*,

οὐχὶ σὺ ὁ θεὸς ὁ ἀπωσάμενος ἡμᾶς *či nie ty [sic]*²¹, *Bože, ktorý nás odvrhuješ?* Ž 59(60),12 – participium aoristu treba preložiť dokonavým slovesom vyjadrujúcim predčasnosť: *(ten,) ktorý si nás odvrhol,*

κεκράξομαι πρὸς τὸν θεὸν τὸν ὑψιστον τὸν θεὸν τὸν εὐεργετήσαντά με *budem volať k Bohu Najvyššiemu, k Bohu, ktorý mi preukazuje dobro* Ž 56(57),6 – participium aoristu vyjadruje predčasnosť *ktorý mi preukázal dobro*; potvrdenie nachádzame vo verši, ktorý bezprostredne nasleduje a vysvetľuje, v čom spočívalo to preukázanie dobra: ἐξάπεστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἔσωσέν με ἔδωκεν εἰς ὄνειδος... *zoslal z neba a zachránil ma, vydal potupe (tých, ktorí...) 56(57),7a,* ale tu máme ďalší prešľap:

ἔδωκεν εἰς ὄνειδος τοὺς καταπατοῦντάς με *vydal potupe tých, ktorí šliapu po mne* Ž 56(57),7b – participium prézenta vyjadruje dokonavý dej, v tomto prípade súčasný s minulým dejom: *vydal potupe tých, ktorí šliapali po mne.*

3.2 Slovesné spôsoby

3.2.1 Optatív

Zaujímavý je pohľad na to, ako sa prekladatelia vyrovnali s optatívom. Tento slovesný spôsob bol v helenistickej gréčtine na ústupe. Ako prvý zanikol nepriamy optatív, potom ho nasledoval potenciálny. Najdlhšie vydržal želačí optatív a ten je v LXX bohato zastúpený²². Neskôr bol však aj ten nahradený imperatívom (pre 3. osobu). V LXX nachádzame želania a kliatby vyjadrené obidvoma spôsobmi – optatívom aj imperatívom. Preklad do slovenčiny by to mal rešpektovať. Medzi optatívom a imperatívom (pre 3. osobu) je totiž jemný významový rozdiel. Optatív vyjadruje túžbu, imperatív je rozkaz – v 3. osobe síce nepriamy, ale stále rozkaz. Navyše v slovenčine to vieme ľahko vyjadriť, lebo na to máme výrazové prostriedky: optatív prekladáme časticou *kiež*, imperatív pre 3. osobu časticou *nech*.

Naši prekladatelia k optatívu pristupujú trojakým spôsobom: (1) jedni ho prekladajú pomocou *kiež* + indikatív, napr. *μὴ αἰσχυθείησαν* *kiež nie sú*

²¹ Hlavná veta je nominálna, v slovenskom preklade by bolo treba doplniť sponové sloveso: *bud' či nie si ty Boh, ktorý...* alebo *či nie si ty, Bože, ten, ktorý...*

²² Približne 80 % všetkých optatífov v LXX sú želačie. Porov. EVANS, The Comparative Optative, 492.

zahanbení Ž 68(69),7²³; (2) ďalší pomocou *kiežby* + kondicionál, *μη καταισχυθηείην kiežby som nebol zahanbený* 70(71),1; (3) ďalší to nivelizujú s imperatívom a prekladajú pomocou *nech*, napr. *ἐμπλησθείη nech je nasýtená* 62(63),6²⁴.

Unifikácia by tu bola žiaduca – a to v prospech spôsobu (1). Spôsob (2) je problematický, lebo kondicionál spochybňuje uskutočniteľnosť želania – optatív vyjadruje uskutočniteľné želanie, zatiaľ čo náš kondicionál vyjadruje možnosť a neskutočnosť. Spôsob (3) je hovorový. Častica *kiež* sa v hovorovej reči nepoužíva – vytláča ju *nech* (nepriamy rozkaz). Biblický preklad však môže využívať plný rozsah slovnej zásoby kultivovanej slovenčiny, nielen obmedzený hovorový segment.

3.2.2 Konjunktív

Samostatný záporný konjunktív aoristu sa používa na vyjadrenie zákazu namiesto imperatívu aoristu. Zaujímá nás preklad 2. osoby, lebo tam táto konštrukcia zodpovedá nášmu imperatívu. (V 3. osobe prekladáme pomocou častice *nech*.) Prohibitívny konjunktív aoristu naši prekladatelia interpretujú správne – až na jednu výnimku:

μη ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου nech neodvrátiš svoju tvár
Ž 68(69),18.

Prekladateľova voľba je prekvapujúca, lebo táto konštrukcia sa nachádza v sérii imperatífov a navyše aj paralelný preklad hebrejského textu má imperatív *neskrývaj si tvár...*

3.2.3 Slovenský kondicionál

Pri slovesných spôsoboch ešte musíme spomenúť „zmiešané“ podmienkové súvetie, ktoré sa vyskytlo v preklade:

Keby ma nepriateľ potupil, bol by som (to) zniesol, a keby ten... sa predomnou chvastal, bol by som sa pred ním skrýl Ž 54(55),13.

²³ Ďalšie výskyty: Ž 51(52),7 dvakrát; 67(68),3; 68(69),7.15.24; 69(70),3 štyrikrát, 69(70),4; 71(72),19 dvakrát.

²⁴ Ďalšie výskyty: Ž 66(67),2 trikrát; 66(67),7.8. Autor prekladu tohto žalmu si však je vedomý, že ide o vyjadrenie želania, porov. text. pozn. k Ž 67,2 MT. (Až na to, že diskutovaný grécky tvar nie je „optatívny aorist“, ale optatív aoristu...)

Protasis obsahuje prítomný kondicionál, apodosis minulý. Bolo by vhodné to zjednotiť.

3.3 Pasívum

Preklad gréckych pasívnych tvarov je jedným z ukazovateľov profesionálnej úrovne prekladateľa. V tomto ohľade je totiž vzťah medzi našimi jazykmi zaujímavý a komplexný.

3.3.1 Pasívum a intranzitívnosť

Grécke formálne pasívne tvary nemajú vždy len pasívny význam, ale môžu byť aj intranzitívne. Na druhej strane slovenčina vyjadruje pasívum nielen zloženým, ale v prípade neživotného podmetu aj zvratným pasívom. No zvrätne tvary v slovenčine môžu vyjadrovať aj intranzitívny význam²⁵.

Variácia medzi tranzitívnym významom slovesa, ktorý má kategóriu slovesného rodu (aktívum, médium, pasívum), a intranzitívnym, ktorý ju nemá, je najzreteľnejšie badateľná v prípade kauzatívnych slovíes. Tieto slovesá v aktíve vyjadrujú, že podmet spôsobuje zmenu v mentálnom alebo fyzickom stave predmetu. Mediálne formy týchto slovíes vyjadrujú, že podmet sám podstupuje túto zmenu – no bez vlastného pričinenia, teda ide o intranzitívne médium²⁶. Pasívny aorist kauzatívnych slovíes môže mať buď pasívny, alebo intranzitívny význam. Správna interpretácia závisí od analýzy kontextu. Príklady:

φοβέω *straším* – φοβέομαι *bojím sa* – ἐφοβήθην *bol som vystrašený*,
zľakol som sa,

ἐγείρω *budím* – ἐγείρομαι *budím sa* – ἐγέρθην *bol som zobudený*,
zobudil som sa.

Pozrime sa na preklad slovíes πλήρω, πίμπλημι *plniť*, *sýtiť* v tvaroch pasívneho aoristu a od neho odvodeného futúra. Pri neživotnom podmete znie najprirodzenejšie preklad pomocou zvratného slovesa, ktorý môže vyjadrovať ako pasívum, tak aj intranzitívnosť. Vo väčšine prípadov rozdiel medzi nimi nemusíme riešiť:

²⁵ PANCZOVÁ, Grécke tranzitívne slovesá, 178-197.

²⁶ Podrobnejšie o typoch média porov. ALLAN, *The Middle Voice*; RIJKSBARON, *The Syntax*.

πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως *nech sa moje ústa naplnia chválou*
Ž 70(71),8,

ἐπληρώθησαν... οἴκων ἀνομιῶν (*temné kúty zeme*) *sa zaplnili domami*
neprávosti Ž 73(74),20,

πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ *jeho slávou* *nech* [sic!] *sa*
naplní celá zem Ž 71(72),19.

Niekedy nastávajú nedorozumenia ohľadom toho, čo všetko vyjadruje slovenské zvrtné sloveso, napr. v textovej poznámke k poslednému veršu. Autor vysvetľuje výraz *nech sa naplní* ako vyjadrenie reflexívnosti (v protiklade voči pasívnemu a aktívnemu významu)²⁷. No o reflexívnosť tu isto nejde: podmet je neživotný a neschopný vykonať danú činnosť sám na sebe. Do úvahy prichádza len pasívny alebo intransitívny význam.

Inde nachádzame nástojenie na pasívnom význame, ktorý sa explicitne vyjadruje zloženým pasívnym tvarom. Otázka je, či to je nutné. Zvrtné pasívum znie v slovenčine krajšie, má pasívny význam a pokiaľ nie sú nejaké teologické dôvody pre použitie zloženého pasíva, bolo by lepšie použiť zvrtné tvary:

ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων *Božia rieka je naplnená vodami*
Ž 64(65),10 – radšej *naplnila sa*,

τὰ πεδία σου πλησθήσονται πίετητος *tvoje planiny budú naplnené*
tučnotou Ž 64(65),12 – radšej *naplnia sa*,

πλησθησόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς *budeme naplnení bohatstvom* Ž 64(65),5
– význam je skôr *nasýtime sa dobrami*,

ἐμπλησθεῖν ἡ ψυχὴ μου *nech je nasýtená moja duša* Ž 62(63),6 – *kiež*
sa nasýti...

3.3.2 Pasívny dej a výsledný stav

Ďalší problém je to, že mnohé slovenské pasívne participiá dokonavých sloviac majú výsledný význam. To znamená, že ak ich použijeme v zloženom pasíve v minulom čase, význam bude nielen vyjadrenie minulého dokonavého deja, ale predovšetkým následného stavu: *izba bola uprataná, obed bol uvarený, stôl bol prestretý*. To je trochu problém, ak tento spôsob vyjadrenia použijeme ako preklad gréckeho pasívneho aoristu, lebo ten nemá význam následného stavu – to vyjadrujú tvary perfektového kmeňa. Žiaľ, v slovenčine

²⁷ HROBŇ, *Žalmy 51–75*, 592.

nemáme gramatické prostriedky, ktorými by sme vedeli odlišiť pasívne tvary aoristového a perfektového kmeňa. Porovnajme napr. participiá slovies *καταισχύνω zahanbovať* a *ταράσσω znepokojovať*:

καταισχυνθείς zahanbený (pasívny dej), *κατησχυμένος zahanbený* (stav),

ταραχθείς znepokojený (pasívny dej), *τεταραγμένος znepokojený* (stav).

Pri slovesách vyjadrujúcich duševné stavy, ako sú vyššie uvedené, tvary pasívneho aoristu však môžu mať opäť nielen pasívny, ale aj intranzitívny význam. Intranztívny význam vyjadríme zvratným slovesom: *κατησχύνθην zahanbil som sa*, *ἐταράχθην znepokojil som sa*. Ak tieto tvary preložíme zloženým pasívom – v domnení, že ide o pasívny význam – ako *bol som zahanbený*, *bol som znepokojený*, čitateľ to môže pochopiť nielen ako pasívny dej, ale aj ako stav – *bol som v stave zahanbenia/znepokojenia*. Pri takomto chápaní sa agens deja vytráca a konštrukcia má blízko k intranzitívnej. Pozrime sa na prekladateľské variácie pri hľadaní ekvivalentov tvarov slovesa *ταράσσω* – kombinácia lexikálnej a gramatickej nekonkordantnosti spôsobuje mimoriadnu pestrosť:

ἐταράχθην bol som znepokojený Ž 54(55),3,

ἡ καρδιά μου ἐταράχθη moje srdce sa rozrušilo Ž 54(55),5,

ἐταράχθησαν vydesili sa Ž 63(64),9,

ταραχθήσονται budú vydesené Ž 64(65),8, *буду sa chvieť* 67(68),5.

Pravda, je to delikátny rozdiel a v reálnom živote sa stráca – minulý pasívny dej väčšinou má za následok nejaký stav. No na tejto úrovni štúdia jazyka musíme byť schopní rozlišovať medzi významom samotného slovesného tvaru a jeho implikáciou.

3.4 Negatívne vety

3.4.1 Vyjadrenie neexistencie

Vyjadrovanie neexistencie má v podaní našich prekladateľov viaceré podoby. V gréčtine ide o existenciálne sloveso zápornkou (*οὐκ ἔστιν, οὐχ ὑπάρχει*), no sloveso je možné aj vynechať a stačí zápornka. V slovenčine možno použiť *default translation* – existenciálne sloveso so zápornkou *nie je* (s nomi-

natívom). Táto konštrukcia má však tú nevýhodu, že môže vyjadrovať aj iné veci, nielen neexistenciu, a tak vzniká priestor pre nedorozumenia. Na druhej strane slovenčina má aj krásny ekvivalent *niet(o)* s genitívom (*nieto chleba, nebolo vody, nebude pokoja*), ktorý jednoznačne vyjadruje neexistenciu. Žiaľ, na jednom mieste namiesto nej nachádzame pravidelný tvar, ktorý v danom kontexte nedáva dobrý zmysel:

ὁ θεὸς ἐγκατέλιπεν αὐτόν καταδιώξατε καὶ καταλάβετε αὐτόν ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ ρυόμενος *Boh ho opustil, prenasledujte a chyťte ho, veď nie je ten, ktorý vyslobodzuje* Ž 70(71),11.

V slovenskom preklade to vyznieva ako negatívna identifikácia: *on nie je ten, ktorý vyslobodzuje*. Grécky text však v skutočnosti hovorí *nieto záchrancu, nieto toho, kto by (ho) vyslobodil*. Interpretácia hebrejskej paralelnej konštrukcie je zmysluplnejšia: *nemá ochrancu*.

3.4.2 Citlivosť na polaritu

Citlivosť na polaritu znamená, že pri používaní niektorých prvkov jazyka nie je jedno, či veta, v ktorej sa nachádzajú, je kladná alebo záporná. V jazyku, ktorý je na polaritu citlivý, sa niektoré prvky (väčšinou príslovky a zámená) vyskytujú iba v kladných vetách, iné zase iba v záporných. Gréčtina na polaritu nie je citlivá, ale slovenčina občas áno. To znamená, že niekedy musíme jeden grécky výraz systematicky prekladať do slovenčiny dvoma spôsobmi podľa toho, či je v kladnej, alebo v zápornej vete, napr. μένω ἐν οἴκῳ ἔτι *bývam ešte doma – oὐ μένω ἐν οἴκῳ ἔτι už nebyvam doma*. Tento postup je zachovaný v prípade výrazu εἰς τὸν αἰῶνα *naveky*, resp. *nikdy*:

διαμενεῖ εἰς τὸν αἰῶνα *ostane naveky* Ž 60(61),8,

οὐ δώσει εἰς τὸν αἰῶνα σάλον τῷ δικαίῳ *nikdy nedá zapotácať sa spravodlivému* Ž 54(55),23²⁸.

Menej šťastlivo pochodil výraz πᾶς *každý*, v pluráli *všetci* – so záporom by malo byť *nikto*:

μὴ οἰκτιρήσης πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν *nezľutuj sa nad tými všetkými, ktorí konajú nepravosť* Ž 58(59),6 – *nezľutuj sa nad nikým, kto koná nepravosť*.

²⁸ Podobne Ž 70(71),1.

3.5 *Predikát (doplnok)*

3.5.1 V neprávostiach... počatý

Pozoruhodný je preklad nasledujúceho verša:

*ἐν ἀνομίαις συνελήμφθην καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέν με ἡ μήτηρ μου
bol som v neprávostiach (už keď som bol) počatý a v hriechoch (už
keď) po mne matka túžila Ž 50(51),7, podobne hebr.: ja som sa však
s vinou (už) narodil, s hriechom (už keď) ma matka počala.*

V textových poznámkach k tomuto prekladu nemáme nijaké vysvetlenie. V komentári²⁹ sa dozvieme, že doslovný preklad (t. j. bez zátvoriek) sa prekladateľovi z rôznych dôvodov nepáčil, a tak sa rozhodol si ho upraviť. Jeho argumentom je však teológia, a to nie je dostačujúce na adaptáciu prekladu.

Osobne si myslím, že takýto výklad je možný, hoci nie prvoplánový, a práve preto by ho bolo treba gramaticky vysvetliť. Tento alternatívny výklad by bol založený na odlišnej analýze vetných členov. Predložkové spojenia *ἐν ἀνομίαις* a *ἐν ἁμαρτίαις* by neboli príslovkovým určením bližšie určujúcim slovesný dej, ale doplnkom bližšie určujúcim stav podmetu, resp. predmetu. Takéto zakorenenie teológie v lingvistickej analýze textu však v komentári chýba.

3.5.2 Stat' sa

Niekedy sa tu vyskytujú prešľapy proti idiómu slovenčiny. Sloveso *stat' sa* vo význame *získať nejakú (novú) vlastnosť* má väzbu s inštrumentálom: *stat' sa nejakým*, nie s nominatívom. Na viacerých miestach však nachádzame túto chybnú väzbu:

jeho slová sa stali jemnejšie Ž 54(55),22 – sa stali jemnejšími,

velké... sa stalo tvoje milosrdenstvo Ž 56(57),11 – veľkým... sa stalo.

Tieto chyby je azda možné pričítať aj prílišnej snahe o pripodobenie k prekladu hebrejského textu – tento paralelný preklad má sloveso *byť*, ktoré sa viaže s nominatívom.

²⁹ HROBŇ, *Žalmy 51–75*, 70.

3.6 Kauzálne $\delta\tau\iota$

V porovnaní s profánnou gréčtinou je spojka $\delta\tau\iota$ v biblickej gréčtine výrazne nadužívaná³⁰. To je spôsobené tým, že jej dve hlavné funkcie – uvádzanie vedľajších viet podmetových/predmetových (*že*) a príčinných (*lebo*, *pretože*) – zodpovedajú dvom hlavným funkciám, ktoré má jej hebrejský pendant *kí*. A tak sa stala *default* ekvivalentom tejto druhej najfrekvencovanejšej hebrejskej spojky. To však spôsobilo niekoľko výrazných zmien v používaní gréckeho $\delta\tau\iota$.

(1) Vo funkcii príčinnej spojky sa vyskytuje oveľa častejšie, než je zvykom v ostatnej gréckej literatúre. (2) Oveľa častejšie uvádza nielen priamu, ale aj nepriamu kauzalitu. Priama kauzalita je vyjadrenie príčiny deja hlavnej vety. Nepriama kauzalita uvádza motív, ktorý viedol k vyjadreniu v predchádzajúcej vete, t. j. vysvetľuje, prečo hovoriaci povedal to, čo povedal. Obvyklým prostriedkom na vyjadrenie nepriamej kauzality (vysvetlenia) v gréčtine je spojka $\gamma\acute{\alpha}\rho$ *ved'*, *totiž*. V žalmoch je však táto spojka odsunutá celkom na okraj – vytlačila ju $\delta\tau\iota$. (3) Spojka $\delta\tau\iota$ sa vyskytuje aj na začiatku súvetí, pri ktorých sa dá len veľmi slabo vidieť nejaké kauzálne napojenie na predchádzajúci text. V tomto prípade sa najsilnejšie prejavuje jej neidiomatické nadužívanie.

Pozoruhodnou výhodou slovenčiny je to, že naša spojka *lebo* je podobne heterogénna a do veľkej miery zodpovedá gréckemu $\delta\tau\iota$ aj významom, aj frekvenciou. Je to najpoužívanejšia príčinná spojka, napr. *Necítil už nič, lebo upadol do bezvedomia*. No používa sa aj vo vysvetľovacích vetách: *Ďurko, lebo tak ho volali, vybral sa na cestu a šiel horami-dolami*. Niekedy sa dokonca používa na vyjadrenie veľmi voľnej kauzality, ako je nadviazanie na kontext alebo situáciu: *Uspokojilo ich mlčanie – lebo aj mlčaním možno potešiť*³¹.

Pri preklade do slovenčiny teda môžeme kauzálne $\delta\tau\iota$ preložiť (takmer) vždy našou spojkou *lebo* a dosiahneme nielen idiomatický, ale aj konkordantný preklad. Idiomatická variácia je na mieste len v prípade (3), keď je táto spojka na začiatku súvetia. Vtedy je niekedy vhodnejšie použiť *ved'*, prípadne iné prostriedky.

Naši prekladatelia však túto výhodu slovenčiny nevyužili. V našom výbere textov sa kauzálne $\delta\tau\iota$ vyskytuje 57x, z toho je preložené 29x ako *ved'*,

³⁰ AEJMELAEUS, OTI causale, 11-29.

³¹ Heslo *lebo*, KAČALA – PISARČIKOVÁ, *Krátky slovník slovenského jazyka*, 179; RUŽIČKA, Spojka *lebo*, 135-141; RUŽIČKA, Spojky *pretože*, *lebo*, 231-235.

26x *lebo*, 1x *pretože*, 1x *za to, čo*. Prekladateľský kľúč je približne taký, že priama kauzalita sa vyjadruje pomocou *lebo* (+ dva varianty), nepriama kauzalita a voľné nadväzovanie pomocou *ved'*. Vysoký výskyt spojky *ved'* v slovenskom preklade však pôsobí veľmi neprirodzene³².

3.6.1 Sémantické pozadie spojky *ved'*

Pozrime sa teraz bližšie na tých 29 miest, ktoré naši prekladatelia interpretovali ako vysvetlenie a použili spojku *ved'*. Vo väčšine prípadov je – podľa môjho názoru – diskutabilné, či ide naozaj o nepriamu kauzalitu. Prvú skupinu prípadov tvoria miesta, kde žalmista hovorí o chvále a velebení Boha, o speve Bohu alebo o rozjímaní o Bohu. Uvádza sa dôvod, ktorý človeka vedie k tejto činnosti, nie vysvetlenie, ktoré ho vedie k formulovaniu tejto výpovede:

... sľuby, ktoré splatím na chválu tebe. Ved' si uchránil môj život pred smrťou Ž 55(56),13-14,

... budem ti hrať medzi národmi. Ved' veľké... sa stalo tvoje milosrdenstvo Ž 56(57),10-11,

jasavými perami ťa budú chváliť moje ústa... Ved' ty si sa stal mojím pomocníkom Ž 62(63),6.8,

nech ho chvália nebesia a zem... Ved' Boh zachráni Sion Ž 68(69),35-36.

Niekedy prekladateľ v rovnakom kontexte a v bezprostrednej blízkosti použil dva ekvivalenty:

budem jasať nad tvojím milosrdenstvom, ťti lebo si sa stal mojím ochrancom... budem ti hrať, ťti ved' ty, Bože, si môj ochranca Ž 58(59),17-18.

V ďalšej skupine, kde sa žalmista obracia na Boha s imperatívom (*zmiluj sa, vypočuj, pomôž, zachráň* a pod.), môžeme mať priamu aj nepriamu kauzalitu: *pomôž mi, lebo mám problémy* (prečo potrebujem pomoc?) – *pomôž mi, lebo/ved' si milosrdný* (prečo sa na teba obraciam s prosbou o pomoc?). Podobne je to aj pri iných typoch imperatívov. O priamu kauzalitu ide v týchto prípadoch:

³² Stojí za zamyslenie, ako sa bude postupovať v polyelejnom žalme 135(136), kde sa v každom verši opakuje vysvetľovacia veta *ťti eĩs tòn aiŵna tò ěleos aũtoũ*. Keby sme v slovenskom preklade mali 26x za sebou *ved' jeho milosrdenstvo trvá naveky*, znelo by to veľmi neprirodzene. Preto by bolo vhodné použiť tradičný – idiomatický – preklad *lebo*.

Zmiluj sa nado mnou, Pane, ved' šliape po mne človek Ž 55(56),2,

Nech neodvrátiš svoju tvár od svojho služobníka, ved' som sužovaný...
Ž 68(69),18,

Na konci mojich síl ma neopusti, ved' moji priatelia mi povedali...
Ž 70(71),10,

Zatriasol si zemou... uzdrav jej trhliny, ὅτι ἐσαλεύθη ved' sa chvela Ž 59(60),4 – záverečný aorist by bolo lepšie interpretovať ako aorist prítomného stavu *je rozochvená* – tento stav je dôvodom, prečo potrebuje uzdravenie,

Nech smrť príde na nich... Ved' zloba je v ich príbytkoch Ž 54(55),16.

Nepriama kauzalita sa dá vidieť v týchto prípadoch:

Zmiluj sa nado mnou, Bože,... ved' tebe dôveruje moja duša
Ž 56(57),2,

Vypočuj ma, Pane, ved' dobrotivé je tvoje milosrdenstvo Ž 68(69),17,

Vyslobod' ma... Ved' ty si moja vytrvalosť Ž 70(71),4-5,

Staň sa pre mňa Bohom-ochrancom... ved' moja opora a moje útočisko si ty Ž 70(71),3.

Chyťte ho, ved' nie je ten, ktorý vyslobodzuje Ž 70(71),11.

Vysvetlenie konania máme aj v nasledujúcom verši:

Na teba budem vyčkávať, ved' ty, Bože, si môj ochranca Ž 58(59),10.

Ak chceme v preklade variovať, musíme takto analyzovať kontext. No je tu otázka prekladateľskej etiky – načo vnášať do textu interpretáciu, keď to nie je nutné? Vo všetkých uvedených prípadoch sa totiž dá bez problémov použiť spojka *lebo*.

Z 29 prípadov nám ešte ostalo 13, ktoré podľa môjho názoru spadajú do poslednej kategórie – spojka *ὅτι* je na začiatku hlavnej vety, ktorá len slabo nadväzuje na predchádzajúci text. Tu máme na výber medzi *lebo*, *ved'*, *totiž*, prípadne môžeme spojku celkom vypustiť³³.

3.6.2 Spojky *ὅτι* a *γάρ*

Zbytočná variácia v preklade spojky *ὅτι* navyše komplikuje spracovanie spojky/častice *γάρ*. V žalmoch je slabo zastúpená, no predsa sa vyskytuje.

³³ Ž 50(51),5.18; 55(56),3; 58(59),8; 60(61),4.6; 62(63),4; 64(65),10; 65(66),10; 68(69),8.10.27.34.

Používa sa ako vysvetľovacia spojka s významom *ved'/lebo*³⁴ alebo ako výsledková *teda/tak*³⁵.

Vo všetkých týchto prípadoch je význam *γάρ* taký slabý, že v idiomatickom preklade by ho často bolo možné interpretovať vynechaním. Túto stratégiu naši prekladatelia využili iba v prípade, keď sa *γάρ* vyskytlo v kombinácii *καί γάρ* – v preklade je zachytené iba *καί*³⁶.

Ak je teda *γάρ* použité ako vysvetľovacia spojka a je preložené, jeho ekvivalentmi sú *ved'* aj *lebo*. Nesystematickosť prekladateľského postupu našich prekladateľov sa prejavuje v tom, že nerozlišujú medzi *ὅτι* a *γάρ*, hoci by sa to ľahko dalo urobiť. Prekladateľ Ž 50(51) zvolil zo záhadných dôvodov ekvivalenciu *ὅτι* = *ved'* a *γάρ* = *lebo*³⁷. Prekladateľ 68(69) jednoznačne preferuje *ved'* – je to preklad *ὅτι* 7x z 8 výskytov, ale aj *γάρ*³⁸.

3.6.3 Zhrnutie

Kauzálna spojka *ὅτι* uvádza (1) priamu kauzalitu, (2) nepriamu kauzalitu čiže vysvetlenie alebo motiváciu a (3) voľne nadväzuje na predchádzajúci kontext. Spojka *γάρ* sa paralelne – hoci zriedkavo – používa vo významoch (2) a (3). Slovenská spojka *lebo* je vynikajúcim ekvivalentom gréckeho kauzálneho *ὅτι* vo významoch 1, 2, ba niekedy aj 3. Škoda by bola to nevyužiť. Zriedkavé *γάρ* by potom mohlo byť interpretované ako *ved'*. Vo význame (3) by bolo dobré častejšie uplatňovať *zero translation* ako najvhodnejší prekladový ekvivalent. (Nie je to neobvyklý postup – prekladatelia správne vynechávajú mnohé *καί* na začiatku verša.)

3.7 Nezhoda anaforického zámena

Nezhodu anaforického zámena so substantívum, na ktoré odkazuje, máme v nasledujúcom texte:

<i>ἐπεσκέψω τὴν γῆν καὶ ἐμέθυσας αὐτήν</i>	<i>Postaral si sa o zem a napojil si ju,</i>
<i>ἐπλήθυνας τοῦ πλουτίσαι αὐτήν</i>	<i>rozhojnil si ju, aby bola bohatá.</i>

³⁴ Preklad *lebo* Ž 50(51),7.8, 53(54),6; 54(55),20, *ved'* 61(62),2.3; 68(69),20.

³⁵ Ž 72(73),25 *teda*; 70(71),22 *tak*.

³⁶ Ž 57(58),3 *aj*, 64(65),14 *a*, 67(68),9 *ba (aj)*, 67(68),17 *ba*, 67(68),19 *hoci*.

³⁷ Ž 50(51),5.18, resp. 50(51),7.8.

³⁸ Ž 68(69),2 *ὅτι lebo*, 68(69),8.10.17.18.27.34.36 *ὅτι ved'*, 68(69),20 *γάρ ved'*.

ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων	<i>Božia rieka je naplnená vodami.</i>
ἠτοίμασας τὴν τροφὴν αὐτῶν	<i>Pripravil si ich potravu,</i>
ὅτι οὕτως ἡ ἔτοιμασία σου	<i>ved' takáto je tvoja príprava</i> Ž 64(65),10.
τοὺς αὖλακας αὐτῆς μέθυσον	<i>Jej brázdy napoj,</i>
πλήθυνον τὰ γενήματα αὐτῆς	<i>rozhojni jej úrodu!</i>
ἐν ταῖς σταγόσιν αὐτῆς	<i>Z <u>jeho</u> kvapiek</i>
εὐφρανθήσεται ἀνατέλλουσα	<i>sa bude tešiť vyrastajúce (semeno)</i> Ž 64(65),11.

Z koho kvapiek? Grécky text hovorí o jej kvapkách – toto anaforické zámeno sa najpravdepodobnejšie vzťahuje na *zem*. Čiže ide o *kvapky zeme*, o *rosu*. Paralelný hebrejský text hovorí o daždi, to možno prekladateľa pomýlilo.

3.8 Pádová syntax

Pri interpretácii funkcie a významu pádov niekedy došlo k omylom. Napríklad pri genitíve:

τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος *z toho, ktorý vládne svojou mocou naveky* Ž 65(66),7.

Výraz τοῦ αἰῶνος nie je genitív času – ten by ťažko vyjadril časovú mieru, odhliadnuc od toho, že je v koiné zriedkavý... Je to predmet slovesa δεσπόζω – slovesá vládnutia sa viažu s genitívom. Význam teda je *z toho, ktorý vládne svojou mocou nad vekmi*.

Ďalší prípad nejasnej interpretácie je v nadpisoch žalmov:

ὦδὴ ψαλμοῦ ἀναστάσεως *Žalmová pieseň. Na zmŕtvychvstanie*
Ž 65(66),1.

Genitív ἀναστάσεως je najpravdepodobnejšie objektový genitív – *žalmová pieseň o zmŕtvychvstaní*. Formulácia *na zmŕtvychvstanie* vzbudzuje význam účelu, cieľa, ktorý sa však z genitívu nedá odvodiť. Tento nesprávny význam naznačuje aj textová poznámka, ktorá tento dodatok vidí ako liturgické určenie žalmu na nedeľnú liturgiu.

Podobný *ad hoc* vytvorený „genitív účelu“ máme vo verši

αἱ εὐχαὶ ἅς ἀποδώσω αἰνέσεώς σοι *sľuby, ktoré splatím na chválu tebe*
Ž 55(56),13.

Tam nám však prekladateľ v komentári uviedol nejaké dôvody, ktorým sa bližšie budeme venovať v časti o vzťahu s hebrejským textom (→ 4.2.3).

Nejasnú interpretáciu nachádzame aj pri datíve:

τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρίῳ τί, *čo sú preskúšani ako striebro*
Ž 67(68),31.

Grécky text však znamená *tí, čo boli vyskúšani striebrom* – datív má inštrumentálny význam, nevyjadruje prirovnanie. Hovorí sa tu teda o tých, ktorí odolali pokušeniu peňazí, nie o skúmaní rýdzosti charakteru „ohňom“.

4 Vzťah gréckeho a hebrejského textu

Jednou z charakteristík Septuaginty ako prekladu hebrejskej predlohy je izomorfizmus. LXX sa usiluje zachovať formu originálu na lexikálnej aj gramatickej úrovni³⁹. Pre tvorcov komentárového prekladu LXX, ktorý sa nachádza v bezprostrednej blízkosti prekladu podľa MT, je dôležité pamätať na tento izomorfizmus a snažiť sa ho zachovať v preklade. Samozrejme, idiomatickosť prekladu má prednosť, ale po vyhovení prvej požiadavke treba vyhovieť aj druhej. Paralelné publikovanie prekladu hebrejského a gréckeho textu je zmysluplné iba vtedy, keď sa takto ukážu zhody a rozdiely medzi obidvoma textami. Prekladateľ/editor by teda mal dbať na to, aby preklad odrážal zhody a rozdiely originálov a aby sa doň nedostali zhody a rozdiely, ktoré v originále nie sú⁴⁰.

4.1 Nepôvodné rozdiely medzi hebrejským a gréckym textom

Mnohokrát nachádzame v paralelných textoch synonymné vyjadrenia, keď by bolo žiaduce použiť jeden slovenský ekvivalent. A často sú tieto pseudorozdiely vyznačené kurzívou než skutočné rozdiely medzi MT a LXX.

4.1.1 Synonymné vyjadrenia

Tu je niekoľko príkladov, keď sú obidva varianty dobré. Bolo by vhodné, keby sme v obidvoch textoch našli jeden z nich:

³⁹ PIETERSMA, Psalms: To the reader, 543.

⁴⁰ AEJMELEAEUS, Translating a Translation, 241-263.

οὐ προέθεντο τὸν θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν *na Boha nebrali zretel' – nepostavili si Boha pred seba* Ž 53(54),5,
 τὰ κακά *zlé skutky – zlo* Ž 53(54),7,
obetovať – prinášať obeť Ž 53(54),8,
chváliť – vzdávať chválu Ž 53(54),8,
vyslobodil ἐκ πάσης θλίψεως od každej tiesne – zo všetkej tiesne
 Ž 53(54),9: tu máme na mysli variáciu v prídavnom mene
každej/všetkej (predložka *od* je tu nevhodná → 2.2.1),
víchrice – víchor Ž 54(55),10,
potom, čo utiekol – keď utiekol Ž 56(57),1,
ako vretenica hluchá – ako hluchá zmija Ž 57(58),5,
πρὸ τοῦ συνιέναι prv než rozpoznajú – prv než si všimnú Ž 57(58),10,
budú poznať – spoznajú Ž 58(59),14,
οὐ μὴ ὑπάρξωσιν už viac nebudú – (už) ich nebude Ž 58(59),14,
τῶν, ktorí majú pred tebou bázeň – tým, čo sa ťa boja Ž 59(60),6,
μερίδες ἀλωπέκων ἔσονται bude z nich koristiť pre líšky – koristiού
šakalov sa stanú Ž 62(63),11,
bude bývať/prebývať v tvojich nádvoriach Ž 64(65),5,
ktorí sa bojí Boha – bohabojní Ž 65(66),16,
ἐν πᾶσιν ἔθνεσιν u všetkých národov – medzi všetkými národmi
 Ž 66(67),3,
αἱ διεξοδοὶ τοῦ θανάτου prechádzanie smrťou – východiská (aj), pokiaľ
ide o smrť Ž 67(68),21: *východiská zo smrti* by bol asi najlepší
 ekvivalent gréckeho textu,
εἰς τὴν δίψαν μου pri mojom smäde – keď som bol smädny
 Ž 68(69),22: *aj* v hebr. predložkové spojenie,
bahno – bahnisko Ž 68(69),3,
ἐξέλιπον unavil som sa – ustal som Ž 68(69),4,
zachráň ma z blata – ochráň ma pred bahnom Ž 68(69),15,
οὐχ ὑπῆρξεν nebol naporúdzi – nebolo (ho) Ž 68(69),21,
rozhorčenie – hnev Ž 68(69),25,
kopytá – ratice Ž 68(69),32,

nech sa tešia – nech sa rozveselia Ž 68(69),33,

spútani – uväznení Ž 68(69),34,

ἐξέλιπον pomínuli sa – skončili Ž 72(73),19,

ἐξέλιπεν ἡ καρδία μου καὶ ἡ σὰρξ μου ustalo moje telo i moje srdce
[slovosled sic] – *vypovedalo mi telo i srdce* Ž 72(73),26.

4.1.1.1 ψυχή

Už sme spomínali (→ 2.3.2) dva prekladové ekvivalenty gréckeho ψυχή, *duša* a *život*. Tento výraz však v biblickej gréčtine preberá aj ďalšiu funkciu svojho hebrejského pendantu *nefeš*. V spojení s prívlastňovacím zámenom sa ψυχή používa aj ako perifráza osobného zámena⁴¹. Ide o gramatikalizovaný lexikálny kalk, ktorý by sme mali prekladať do slovenčiny naším idiomatickým spôsobom⁴². V preklade teda môžeme mať tieto tri základné významy. Žiaduce by však bolo, keby mohol byť ten istý ekvivalent v oboch prekladoch. Nie vždy to tak je:

ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν μου na život mi číhajú – mi chystajú záhubu
Ž 62(63),10,

ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου zachráň moju dušu – kiež by si zachránil môj život Ž 63(64),2,

πρόσχεσ τῆ ψυχῆ μου καὶ λύτρωσαι αὐτήν pril'ni k mojej duši a vykúp ju – pristúp ku mne, vyslobod' ma Ž 68(69),19,

οἱ ἐνδιαβάλλοντες τὴν ψυχὴν μου ktorí ma osočujú – protivníci môjho života Ž 70(71),13.

4.1.1.2 ὕδατα

Ďalší hebrejizmus máme v prípade plurálu ὕδατα. Biblická gréčtina používa na označenie masy vody nielen singulár ὕδωρ *voda*, ale pod vplyvom hebrejčiny aj plurál ὕδατα *vody*. Tento štylistický hebrejizmus v slovenčine nemusíme zachovávať, hoci sa to dá. Výraz ὕδατα teda môžeme prekladať aj singulárom, aj plurálom. No bolo by vhodné, keby sme v preklade paralelných textov našli zhodu – to isté číslo v hebrejskom aj gréckom preklade. V našom výbere žalmov nachádzame zhodu dvakrát – raz v prospech singuláru Ž 65(66),12 *oheň a voda*, raz v prospech plurálu 68(69),15 *hlbky vód*.

⁴¹ ZERWICK § 212; BLASS – DEBRUNNER § 283(4).

⁴² PANCZOVÁ, Technika prekladu, 89-95.

V ďalších prípadoch sa preklady v tomto ohľade odlišujú, čím vyrábajú pseudorozdiely:

Božia rieka je naplnená vodami – Boží potok je plný vody Ž 64(65),10,

vody vstúpili – voda vystúpila Ž 68(69),2,

nápor vody – prival vód Ž 68(69),16,

draci vo vode – draci vo vodách Ž 73(74),13.

4.1.2 Väčšie rozdiely než v skutočnosti

Ďalší typ nezhôd medzi hebrejským a gréckym textom je taký, kde je skutočný drobný rozdiel zasadený do pseudorozdielnej konštrukcie. Rozdiely sa tak zdajú byť väčšie, než v skutočnosti sú:

ἐν καρδίᾳ ἀνομίας ἐργάζεσθε srdcom činíte neprávosti – v srdci podlosť páchate Ž 57(58),3,

ὁπότε ἀπέστειλεν Σαουλ καὶ ἐφύλαξεν τὸν οἶκον αὐτοῦ keď Šaul vyslal a sledoval jeho dom Ž 58(59),1 – *keď Šaul vyslal (mužov) a sledovali (Dávidov) dom*. Grécky preklad je doslovný, malo by byť *keď Saul vyslal (mužov) a dal sledovať jeho dom*,

οὔτε ἡ ἀνομία μου οὔτε ἡ ἀμαρτία μου nedopustil som sa neprávosti ani hriechu – niet (nijakého) môjho previnenia ani hriechu Ž 58(59),4,

ἄνευ ἀνομίας (hoci som sa) nedopustil neprávosti – (hoci som) bez viny Ž 58(59),5,

πρὸς σὲ ὀρθρίζω už za úsvitu k tebe (volám) – teba vyhladávam Ž 62(63),2: skutočný rozdiel by sa ukázal, keby grécky preklad znel *za úsvitu ťa vyhladávam*,

πλησθησόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου budeme naplnení bohatstvom tvojho domu – nasýtíme sa dobrotou tvojho domu Ž 64(65),5: jediný skutočný rozdiel je slovesný čas/spôsob a lepšie by vynikol, keby preklad gr. textu znel *nasýtíme sa dobrami tvojho domu*,

δεῦτε καὶ ἴδετε τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ φοβερὸς ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηρὰν ἐν ποταμῶν διελεύσονται ποδί· ἐκεῖ εὐφρανθησόμεθα ἐπ' αὐτῶν Pod'ite a pozrite (na) Božie skutky! V zámeroach si úžasnejší ako ľudskí synovia, ty, ktorý premieňaš more na súš. Cez rieku prejdú nohami. Tam sa budeme tešiť z neho Ž 65(66),5-6. Nie je jasné, prečo je tu preklad pomocou 2.

osoby singuláru. Začiatok verša hovorí o Bohu v 3. osobe (τοῦ θεοῦ), koniec druhého verša používa zámeno 3. osoby z *neho* (ἐπ' αὐτῷ). V texte medzitým má hebrejský preklad 3. osobu – 2. osoba v gréckom preklade nemá odôvodnenie a vyrába neexistujúce rozdiely;

τοῦ θεμένου την ψυχὴν μου εἰς ζωὴν *ktorý dal život mojej duši (vlastne ktorý dal moju dušu do života) – dáva našu dušu medzi živých* Ž 65(66),9,

τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν *čo vystúpil na západ – čo jazdí na oblakoch* Ž 67(68),5.34: perfektum βέβηκα má význam prítomného stavu, teda by bolo lepšie prekladať ako (*ten, čo stojí na západe*) – presnejším prekladom sa dosiahne výraznejšia paralela s hebrejskou verzou,

εἰσῆλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου *vody vstúpili až do mojej duše – voda mi vystúpila až po hrdlo* Ž 68(69),2: jediný skutočný rozdiel medzi hebr. a gr. textom je *duša/hrdlo*,

οὐκ ἔγνω γραμματείας *nemám vzdelanie (vlastne: nepoznám písárske umenie) – hebr. nepoznám počty* Ž 70(71),15,

ἐξανθήσουσιν *budú vyrastať – nech rozkvitnú* Ž 71(72),16: skutočný rozdiel v čase/spôsobe by lepšie vynikol, keby prekladateľ použil to isté sloveso,

τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ *čo je teda pre mňa v nebi?* Ž 72(73),25 – *koho mám v nebi?* (datív v gréckom texte je skôr prívlastňovací ako prospechový).

Nepozornosťou prekladateľov sa občas stalo, že pri preklade gréckeho textu čosi vypadlo, zatiaľ čo v preklade hebrejského textu je paralelná položka zachovaná:

ἐξάπινα κατατοξεύσουσιν αὐτὸν καὶ οὐ φοβηθήσονται *budú naňho strieľať a nebudú sa báť* Ž 63(64),5 – *znenazdajky naňho strieľajú a (ničoho) sa neboja*: výraz *znenazdajky* je aj v gréckom texte (ἐξάπινα),

ἔτι δὲ καὶ ἡ γλῶσσά μου... μελετήσει *a môj jazyk bude... rozprávať* Ž 70(71),24 – *aj môj jazyk bude hovoriť*: stratilo sa ἔτι (*ba*) *aj*.

4.1.3 Nižšia kvalita gréckeho prekladu

Niekedy nachádzame aj miesta, keď grécky prekladový ekvivalent nie je ten najlepší a prekladová verzia z hebrejčiny lepšie vystihuje to, čo hovorí

grécky text. V týchto prípadoch by bolo vhodné text gréckeho prekladu zosúladiť s textom hebrejského prekladu. Tento prekladateľský defekt je spôsobený tým, že grécke slovo či konštrukcia, ktoré významovo plne zodpovedajú hebrejským, sú preložené nielen že inak, ale ešte k tomu aj horšie ako ich hebrejské paralely:

ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου κρῖνόν με *vo svojom mene ma zachráň a vo svojej moci ma súd'* Ž 53(54),3 – *svojím menom ma zachráň a svojou mocou ma obháj* – grécke ἐν by tiež bolo dobré v obidvoch prípadoch interpretovať ako inštrumentálne a celé predložkové spojenie preložiť naším inštrumentálom,

δὸς ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως *udel' nám pomoc v súžení* Ž 59(60), 13 – *udel' nám pomoc pred protivníkom*: predložku by bolo dobré interpretovať rovnako (→ 2.2.1),

ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου *moja duša ťa nasledovala z bezprostrednej blízkosti* – hebr. *moja duša prilipla k tebe* Ž 62(63),9,

ἐδοκίμασας *skúšal si (nedokonavo)* – *preveril si (dokonavo)* Ž 65(66),10,

zem vydala τὸν καρπὸν αὐτῆς *svoj plod* – *svoju úrodu* Ž 66(67),7,

ἐν οἴκῳ *v dome* – *doma* Ž 67(68),7,

καταιγὶς κατεπόντισέν με *nápor (vody) ma strhol* – *príval ma zalial* Ž 68(69),3: grécky text by bol presnejšie preložený ako *víchor ma zalial (vodou)*; rozdiel nie je v slovese,

σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν *nech sú zatemnené ich oči* – *nech sa im oči zatemnia* Ž 68(69),24,

ἐν σκεύει ψαλμοῦ *na harfe* – *na nástroji harfy* Ž 70(71),22,

κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ *aby súdil tvoj ľud v spravodlivosti* Ž 71(72),2 – *nech súdi tvoj ľud spravodlivo* – grécke ἐν tu môžeme interpretovať ako spôsobové a celý predložkový výraz preložiť príslovkou *spravodlivo*,

πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν ἐξάπινα ἐξέλιπον *len čo došli spustošenia, pomínuli sa* – *ako razom vyšli navnivoč, skončili* Ž 72(73),19 – v preklade gréckej verzie sa kdesi stratilo buď πῶς, alebo ἐξάπινα. V tomto verši sa môžeme ešte pozastaviť pri preklade spojenia ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν archaizujúcim spôsobom *došli spustošenia*. Konštrukcia *dôjsť niečoho má význam nadobudnúť, získať*, čo nie je presne to, čo hovorí grécky text. Spojenie εἰς ἐρήμωσιν je vyjadrenie doplnku slovesa γίνομαι, teda *stať sa nejakým* – doslova *stali sa*

spustošením, idiomatically *boli spustošení* alebo *vyšli navnivoč* tak, ako to je v hebrejskom variante;

κτηνώδης *ako zvier* – *ako dobytok* Ž 72(73),22: výraz κτήνος spravidla označuje *dobytok*,

odťahuješ svoju ruku... ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου *zo stredu svojho lona* – *zo záhrenia* Ž 73(74),11.

4.2 Stieranie skutočných rozdielov medzi hebrejským a gréckym textom

4.2.1 Lexika

V časti o lexike sme spomenuli, že v preklade gréckeho textu nachádzame niekedy záhadné výrazy, ktoré nezodpovedajú významu gréckeho slova v originále. Mnohé sa však objasní, keď si všimneme, že paralelný preklad hebrejského textu má práve tento „záhadný“ výraz:

ἀποφθέγγονται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν *budú chrliť svojimi ústami* Ž 58(59),8: hebrejský text má sloveso s týmto významom, ale grécki prekladatelia použili sloveso hovorenia: *oni budú hovoriť/ohlasovať/hlásať svojimi ústami*,

ὁ θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν *Bože, naša spása* 64(65),6: prečo nie *spasiteľ*, ako to je v Ž 61(62),3.7? Tam je aj vysvetlenie posunu z hebrejského originálu do gréckeho prekladu;

λόγοι ἀνομιῶν *slová o vine* Ž 64(65),4: ἀνομία je konzistentne prekladané ako *nepravosť*; toto je jediné miesto, kde do prekladu gréckeho textu prenikol význam hebrejskej paralely,

μεθύω *napájať* Ž 64(65),10.11: prečo nie *opájať*?

μετάφρενα *perute* Ž 67(68),14: v skutočnosti ide o *zadnú časť tela (za bránicou)*, *chrbát*,

ἀλήθεια *istota* Ž 68(69),14,

ἐνιψάμην... τὰς χεῖρας μου *umýval som si dlane* Ž 72(73),13: prečo nie *ruky*?

Bolestným problémom lexikografie Septuaginty je dedičstvo toho, že sa jej dlho nepriznávali tie kvality, ktoré má. V 19. storočí a v prvej polovici 20. storočia bola vnímaná len ako akýsi odraz MT. V lexikografii to malo za následok, že sa gréckym slovám v LXX automaticky pripisovali významy ich hebrejských paralel. Dnes vieme, že to tak nie je a že gréčtinu Septuaginty treba

vnímať predovšetkým v jej helenistickom kontexte. No toto dedičstvo je stále prítomné v staršej literatúre, s ktorou pracujeme. Notoricky známy v tomto ohľade je slovník Liddel-Scott, pýcha viktoriánskej lexikografie⁴³. Je to teda problém, o ktorom sa vie, a treba sa ho vyvarovať.

4.2.2 Predložky

Pokiaľ ide o predložky, je pozoruhodné, ako sa grécky prekladateľ žalmov snažil zachovať grécky idióm. Pri predložke *min* idiomaticky varíruje preklad ako *ἀπό, ἐκ, ὑπέρ*⁴⁴, pri predložke *b^e* používa okrem *default* ekvivalentu *ἐν* aj *ἐπί*. Okrem toho, že je to pravidlom pri slovese *ἐλπίζω*⁴⁵, býva aj pri slovesách pocitov. Tu je takáto väzba v gréčtine idiomatická – vyjadruje príčinu daného pocitu. Naši prekladatelia to niekedy vedeli zachytiť a prekladali idiomatickým slovenským vyjadrením kauzality:

εὐφρανθήσόμεθα ἐπ' αὐτῷ sa budeme tešiť z neho Ž 65(66),6,

εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ nech sa tešia z teba Ž 69(70),5.

Inokedy máme konštrukciu, ktorá viac ako na grécky text hľadá na hebrejský:

εὐφρανθήσεται δίκαιος ἐπὶ τῷ κυρίῳ spravodlivý sa bude tešiť v Pánovi
Ž 63(64),11.

4.2.3 Vlastné mená

Prekvapujúce je rozhodnutie editora tohto zväzku komentárov prispôbiť ortografiu vlastných mien Septuaginty masoretskému zneniu (*Manassé* → *Menašše*, *Efraim* → *Efracim*, *Zabulón* → *Zebulín*, *Saúl* → *Šaul*, *Bérsabee* → *Batšeba*). Tento krok je v rozpore s tým, čo už bolo na Slovensku urobené – v predchádzajúcich komentároch sa tento rozdiel fonetiky medzi MT a LXX zachovával, pretože je to štandardný postup pri preklade starých textov.

Akési vysvetlenie tohto kroku nachádzame v úvode, kde sa uvádza, že vraj je to pre „zjednodušenie a zjednotenie pojmov“⁴⁶. To však nie je dostatočný dôvod. Znenie Septuaginty si zasluhuje rešpekt aj v tomto ohľade.

⁴³ CHADWICK, Replacing Liddel and Scott, 1-11. Porov. aj AEJMELAEUS, *Translating a Translation*, 252-256, 262.

⁴⁴ AEJMELAEUS, *Characterizing Criteria*, 54-73.

⁴⁵ AEJMELAEUS, *Faith*, 360-376.

⁴⁶ HROBŇ, *Žalmy 51–75*, 15.

Ak je odlišné od MT, práve to je hodnotné a treba to vyzdvihnúť, a nie ho „zjednocovať“ s MT.

Unifikácia medzi hebrejským a gréckym textom je akceptovateľná jedine v tom prípade, ak v slovenčine máme nejaké meno, ktoré je už zaužívané, a tento slovakizovaný variant sa dá použiť v preklade oboch verzií, napr. *Dávid*. Táto zásada sa uplatňovala v starších komentároch, kde sa vyskytoval patriarcha *Jakub*. No v žalmoch vystupuje ako *Jákob*, čo nie je ani hebrejská, ani grécka ortografia.

Nesprávne je aj písanie – hoci nesystematické – PÁN v kapitálke v preklade gréckeho textu, kde na to nie sú nijaké dôvody. Opäť pokus o prispôbenie gréckeho textu hebrejskému.

4.2.4 Gramatika

Je to prekvapujúce, ale máme zopár prípadov, keď je v slovenskom preklade význam gramatickej konštrukcie hebrejčiny nasadený aj do prekladu gréckeho textu, hoci ten v skutočnosti hovorí čosi iné:

ἄσομαι τῇ δυνάμει σου *budem spievať o tvojej moci* Ž 58(59),17 –
hebr. *budem spievať o tvojej sile*.

Hebrejčina tu má predmet, ale v gréčtine datív vyjadruje prospech, nie predmet (ten by musel byť v akuzatívne alebo vyjadrený nejakým predložkovým spojením). Teda grécky text hovorí *budem spievať tvojej moci* (komu? čomu?). Je to rovnaké gramatické vyjadrenie ako v nasledujúcom verši σοὶ ψαλῶ *budem ti hrať* Ž 58(59),18.

Hebrejská verzia dostala prednosť aj v interpretácii slovesa χιονωθήσονται, čo je pasívum, 3. osoba plurálu (*oni*) *budú pokrytí snehom*. Podmetom gréckej verzie by mali byť *králi*:

ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον βασιλεῖς ἐπ' αὐτῆς χιονωθήσονται ἐν Σελμων *keď Nebeský rozošle kráľov po nej, zasneží na Calmóne* Ž 67(68),15 – hebr. *snežilo*.

Pozoruhodné je spracovanie nasledujúceho verša:

πολεμῶν ἔθλιψέν με *utláča ma ten, ktorý bojuje* Ž 55(56),2 (hebr. *takisto*).

V komentári k tomuto miestu čítame: „Keďže absentuje určitý člen, participium πολεμῶν by v tejto vete malo rozvíjať sloveso a preklad by mal znieť *ma bojevaním utláča*. Nami navrhovaný preklad však zohľadňuje

rozvinutie vety v nasledujúcom verši, kde pl. tohto participia už určitý člen má.⁴⁷ Bolo by zaujímavé dozvedieť sa, čo prekladateľa oprávňuje na takýto postup. Nie je totiž obvyklé prenášať členy od jedného slova k druhému, hoci kataforicky to je možné – člen pri prvom substantíve sa môže vzťahovať aj na druhé. No ak chce autor vzťahovať člen anaforicky, spätne, to by si vyžadovalo odcitovať nejakú gramatickú autoritu, lebo je to sporné. Dôvodom na takýto postup však skôr bude to, že paralelné miesto hebrejského textu má *ten, ktorý bojuje...*

Vyššie (→ 3.8) sme už spomenuli *ad hoc* vytvorený „genitív účelu“:

αὶ εὐχαὶ ἄς ἀποδώσω αἰνέσεώς σοι *sľuby, ktoré splatím na chválu tebe*
Ž 55(56),13.

Vysvetliť genitív ako predikatívne vyjadrenie účelu je ťažko možné. V textových poznámkach máme čosi ako vysvetlenie: „Alternatívne čítanie tohto verša je ...*sľuby chvály, ktoré ti splním*. V tomto prípade genitív αἰνέσεως rozvíja podst. m. εὐχῆ, nie sloveso ἀποδίδωμι. Naša verzia však vernejšie odráža hebr. predlohu.“⁴⁸ [Sic!] V podstate teda gramaticky správny preklad je vyhlásený za „alternatívny“ a prekladateľ dáva prednosť harmonizovanej verzii podľa MT. Na to sotva možno nájsť ospravedlnenie.

5 Preklad ako celok

Preklad žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty, ktorý slovenskej vedeckej verejnosti predložil kolektív autorov, sme analyzovali ako celok. Samozrejme, pre človeka s tréningom v práci s textami je už po prvom prečítaní zjavné, že ide o rôznorodý súbor. Úroveň prekladu je v niektorých žalmoch vyššia, v iných nižšia. Líši sa prekladateľská technika, štylistika, lexika, úroveň ovládania gréčtiny i slovenčiny... Tieto rozdiely sú prirodzené – *le style, c'est l'homme*. Túto rôznorodosť by teoreticky mal odstrániť editor gréckeho textu. Podľa môjho názoru to však prakticky nie je možné. Rozdiely siahajú prihlboko...

⁴⁷ HROBŇ, *Žalmy 51–75*, 188.

⁴⁸ HROBŇ, *Žalmy 51–75*, 191.

6 Záver

Prekladateľská technika, použitá v slovenskom preklade žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty, má tieto charakteristiky:

V lexike hodnotíme pomer ekvivalencie, keď jeden výraz originálu zodpovedá jednému výrazu prekladu v celom texte prekladu („jeden jedným“), keď jeden zodpovedá viacerým („jeden viacerými“) a viacero výrazov zodpovedá jednému („viacero jedným“). Komentárový preklad sa usiluje o čo najvyšší pomer ekvivalencie „jeden jedným“.

(1) Pri skupinách synonymných pojmov, kde obidva jazyky disponujú podobným množstvom prostriedkov, je zanedbaná konkordantnosť. Namiesto ekvivalencie „jedno jedným“, ktorá by sa dala veľmi ľahko dosiahnuť, máme ekvivalenciu „jedno viacerými“ a zároveň „viacero jedným“. (2) Nedbá sa na konkordantnosť ani v prípade jednotlivých plnovýznamových výrazov, kde sa opäť vyskytuje ekvivalencia „jedno viacerými“. V niektorých prípadoch sa objavuje aj ekvivalencia „viacero jedným“, ktorá spôsobuje zbytočnú nivelizáciu. To je neospravedliteľné, pretože slovenčina má dostatočne bohatú slovnú zásobu, aby bolo možné zachovať variáciu originálu. (3) V prípade predložiek a predložkových výrazov je tendencia prekladať doslovne a kalkovo. Objavuje sa aj konkordantnosť, ktorá tu však nie je namieste – treba rešpektovať idióm prijímateľského jazyka. (4) Žiaľ, vyskytujú sa aj prípady sémanticky nesprávneho prekladu.

V gramatike sa tiež objavuje problém s konkordantnosťou – jedna gramatická konštrukcia originálu by mala zodpovedať jednej gramatickej konštrukcii prekladu. Nie vždy sa to podarí. Táto nekonkordantnosť je často spôsobená gramaticky chybným (alebo nepresným) prekladom, ktorý má svoje korene v nepochopení gréckej konštrukcie, ale občas aj v neznalosti výrazových prostriedkov prijímateľského jazyka. Prejavuje sa to pri preklade časov a práci so slovesnými vidmi, pri interpretácii slovesných spôsobov a pasíva, resp. intransitívneho deja. Problémy vznikajú pri práci s negatívnymi výrazmi, pri vyjadrovaní doplnku, ako aj pri preklade spojky *ὅτι* a príležitostne aj pri interpretácii významu pádov. Pri občasnej diskusii o náročnejších gramatických javoch, ktorá je v celom zväzku ťažko zanedbaná, sa preukazuje slabosť lingvistickej analýzy.

Vzťah prekladu gréckeho textu a jeho hebrejskej paralely je obzvlášť ťažká a bolestná kapitola. Zmyslom publikácie, v ktorej sú preklady oboch textových svedectiev umiestnené vedľa seba, je poukázanie na zhodu a rozdiely

medzi nimi. Táto prirodzená požiadavka zostáva až pričasto bokom. (1) V textoch na paralelných miestach nachádzame synonymnú variáciu, ktorá zahmlieva základnú zhodu obidvoch textov. (2) Zároveň sa však objavuje fenomén, keď sa stierajú skutočné rozdiely medzi obidvoma textami tým, že sa grécky text adaptuje podľa hebrejského. Prejavuje sa to v lexike, keď sa gréckym slovám pripisujú významy ich hebrejských paralel, ale aj v gramatike. Hrubým neprofesionálnym zásahom do textu Septuaginty je adaptácia ortografie vlastných mien podľa fonetickej verzie masoretského textu. Pri pohľade na to, ako sa pristupuje k Septuaginte vo vzťahu k hebrejskému textu, vzniká dojem, že hodnota tohto textu je nedocenená. Z toho následne vyplýva aj nesprávny prístup k jeho spracovaniu.

V úvode tohto komentárového zväzku čítame odvážne vyjadrenie: „Súčasný autorský kolektív bol ochudobnený o niekoľko pôvodných členov, no pribudli noví a tento zväzok je presvedčivou ukážkou jeho kvantitatívneho a kvalitatívneho rastu.“⁴⁹ No pokiaľ ide o Septuagintu, na základe analýzy prekladu sa nezdá, že by situácia bola až taká pozitívna. Verím však, že článok nielen poukázal na problémy, ale priniesol aj konštruktívne návrhy na ich riešenie.

Zoznam použitej literatúry

- AEJMELAEUS, Anneli: *The Traditional Prayer in the Psalms* (BZAW 167), Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1986, 16-21.
- AEJMELAEUS, Anneli: Characterizing Criteria for the Characterization of the Septuagint Translators: Experimenting on the Greek Psalter. In: Robert J. V. Hiebert – Claude E. Cox – Peter J. Gentry (eds.): *The Old Greek Psalter: Studies in Honour of Albert Pietersma* (JSOTSup 332), Sheffield: Sheffield Academic Press, 2001, 54-73.
- AEJMELAEUS, Anneli: „Rejoice in the Lord!“ A Lexical and Syntactical Study of the Semantic Field of Joy in the Greek Psalter. In: Martin F. J. Baasten – Willem Th. van Peursen (eds.): *Hamlet on a Hill: Semitic and Greek Studies Presented to Professor T. Muraoka on the Occasion of His Sixty-Fifth Birthday* (OLA 118), Leuven: Peeters, 2003, 501-521.
- AEJMELAEUS, Anneli: Faith, Hope and Interpretation: A Lexical and Syntactical Study of the Semantic Field of Hope in the Greek Psalter. In: Peter W. Flint – Emanuel Tov – James C. VanderKam (eds.): *Studies in the Hebrew Bible, Qumran, and Septuagint Presented to Eugene Ulrich* (JSJS 101), Leiden: Brill, 2006, 360-376.

⁴⁹ HROBŇ, Žalmy 51–75, 19.

- AEJMELAEUS, Anneli: OTI causale in Septuagintal Greek. In: Anneli Aejmelaesus (ed.): *On the Trail of the Septuagint Translators: Collected Essays* (CBET 50), Leuven – Dudley, MA: Peeters, 2007, 11-29.
- AEJMELAEUS, Anneli: Translating a Translation: Problems of Modern „Daughter Versions“ of the Septuagint. In: Anneli Aejmelaesus (ed.): *On the Trail of the Septuagint Translators: Collected Essays* (CBET 50), Leuven – Dudley, MA: Peeters, 2007, 241-263.
- ALLAN, Rutger J.: *The Middle Voice in Ancient Greek: A Study in Polysemy* (ASCP 11), Leiden: Brill, 2003.
- BLASS, Friedrich – DEBRUNNER, Albert: *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature. Translated and edited by Robert W. Funk*, Chicago – London: The University of Chicago Press, 1961.
- CHADWICK, J.: The Case for Replacing Liddel and Scott, *BICS* 39 (1994) 1-11.
- EVANS, Trevor V.: The Comparative Optative: A Homeric Reminiscence in the Greek Pentateuch?, *VT* 49 (4/1999) 487-504.
- FANNING, Buist M.: *Verbal Aspect in New Testament Greek* (Oxford theological monographs), Oxford: Clarendon Press, 1990.
- HROBOŇ, Bohdan (ed.): *Žalmy 51–75* (KSZ 5), Trnava: Dobrá kniha: 2017.
- KAČALA, Ján – PISARČIKOVÁ, Mária, et al.: *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava: Veda, 1987.
- NIDA, Eugene A.: *Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden: Brill, 1964.
- PANCZOVÁ, Helena: Technika prekladu z biblickej gréčtiny: problém hebrejizmov. In: Blažej Štrba (ed.): *Studia Biblica Slovaca* 2007, Svit: KBD, 2008, 89-95.
- PANCZOVÁ, Helena: Technika prekladu z biblickej gréčtiny (2): Druhy techník prekladu starovekej literatúry a príklad prekladu participií v slovenskom komentárovom preklade, *StBiSl* 5 (1/2013) 58-73.
- PANCZOVÁ, Helena: Grécke tranzitívne slovesá používané intranzitívne a lingvistický výklad niektorých pasívnych aoristov v Evanjeliu podľa Marka (ἐσχίσθη 15,38; συνήχθησαν 2,2; ἠγέρθη 16,6; μετεμοφώθη 9,2), *StBiSl* 5 (2/2013) 178-197.
- PANCZOVÁ, Helena: Slovesný vid v biblickej gréčtine: stručný opis gramatickej kategórie a jej ekvivalenty v slovenčine a angličtine, *StBiSl* 8 (2/2016) 160-183.
- PIETERSMA, Albert: Psalms: To the reader. In: Albert Pietersma – Benjamin G. Wright (eds.): *A New English Translation of the Septuagint*, New York – Oxford: Oxford University Press 2007, 542-547.
- RIJKSBARON, Albert: *The Syntax and Semantics of the Verb in Classical Greek: An Introduction*, Amsterdam: Gieben, ³2002.
- RUŽIČKA, Jozef: Spojky lebo, *Slovenská reč* XIX (1954) 135-141.
- RUŽIČKA, Jozef: Spojky pretože, lebo, *Slovenská reč* XXIV (1959) 231-235.
- SOLLAMO, Raija: *Renderings of Hebrew Semiprepositions in the Septuagint* (AASF.DHL 19), Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1979.
- ZERWICK, Maximilian: *Biblical Greek: Illustrated by Examples* (SubBi 41), Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 1990.

Zhrnutie

Článok obsahuje podrobnú analýzu prekladateľskej techniky použitej v slovenskom preklade žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty a poukazuje na mnohé jej nedostatky, ktoré v budúcnosti bude treba odstrániť. Nedbá sa na konkordantnosť v lexike. Objavujú sa aj prípady sémanticky nesprávneho prekladu. Ani v gramatike sa nedodržiava stabilná ekvivalencia. Často to je spôsobené gramaticky chybnou interpretáciou a/alebo neznalosťou výrazových prostriedkov prijímateľského jazyka. Paralelné publikovanie prekladov gréckeho a hebrejského textu stráca svoj zmysel, lebo sa stierajú zhody a rozdiely medzi nimi. Na paralelných identických miestach sa objavuje synonymná variácia. Inde sa grécky text adaptuje podľa hebrejského.

Kľúčové slová: Grécky žaltár, prekladateľská technika, komentárový preklad.

Summary

The article contains a though analysis of the translation technique used in the Slovak translation of Psalms 50(51)–74(75) according to the Septuagint. It points out its many shortcomings which must be cleared up in the future. Concordance in lexis is not always observed. Cases of semantically incorrect translation occur. Neither in grammar is a stable equivalence preserved. It is often caused by a grammatically incorrect interpretation and/or ignorance of expressive potential of the receiving language. Parallel publication of translations of the Greek and Hebrew text loses its point, because both the agreement and differences between them are obliterated. In parallel identical places synonyms appear. Elsewhere the Greek text is adapted to resemble its Hebrew parallel.

Key words: Greek Psalter, translation technique, commentary translation.

Helena Panczová
Teologická fakulta
Trnavská univerzita
Kostolná 1
P.O. Box 173
814 99 BRATISLAVA, Slovenská republika
helena.panczova@gmail.com

Contents

Treaties

<i>Mykhaylyna KLUSKOVÁ</i> The Motif of Land as an Object of Ownership in Psalm 37	137-152
<i>Martina KORYTIAKOVÁ</i> On the Meaning of εἰς παρεμβολὰς αὐτοῦ in Jdt 16:2b	153-174
<i>Pavel VILHAN</i> The Book of Sirach Full of Inspiration	175-185
<i>Alfio Marcello BUSCEMI</i> Paul of Tarsus and Mother Church of Jerusalem	186-207
<i>Helena PANCZOVA</i> The Technique of Translating from Biblical Greek (4): An Analysis of the New Slovak Translation of Psalms 50(51)– 74(75) According to the Septuagint	208-249

Notes

<i>Blažej ŠTRBA</i> The Influence of the Latin <i>misericos</i> on the New Testament Translation “merciful”	250-259
Reviews	260-277
Communications and References	278-282

Obsah

Štúdie

<i>Mykhaylyna KLUSKOVÁ</i> Motív zeme ako predmetu vlastníctva v Žalme 37	137-152
<i>Martina KORYTLAKOVÁ</i> On the Meaning of εἰς παρεμβολὰς αὐτοῦ in Jdt 16:2b	153-174
<i>Pavel VILHAN</i> Kniha Sirachovcova plná inšpirácie	175-185
<i>Alfio Marcello BUSCEMI</i> Pavol z Tarzu a materská Cirkev z Jeruzalema	186-207
<i>Helena PANCZOVÁ</i> Technika prekladu z biblickej gréčtiny (4): Analýza nového slovenského prekladu žalmov 50(51)–74(75) podľa Septuaginty	208-249

Poznámky

<i>Blažej ŠTRBA</i> Vplyv latinského <i>misericors</i> na novozákonnú prekladovú voľbu „milosrdný“	250-259
Recenzie	260-277
Správy a oznamy	278-282